Institutionen för socialvetenskap
Socionomprogrammet 210 hp

Barnombud

En kvalitativ studie om att arbeta med barns rättigheter

Molly Berg och Åsa Johannesson
Examensarbete i socialt arbete, 15 hp
SOC63, 2019
Kandidatexamen
Handledare: Karin Röbäck de Souza
Examinator: Johan von Essen

Abstract

Advocacy for children and young people - A qualitative study about work with children's rights through advocacy

This qualitative study aims to understand and identify the children's right workers - advocates - specific knowledge and experiences in order to be able to contribute a creative discussion about what this can bring to other professional groups working with children and young people. This is done by examining how children advocates work to strengthen children's rights as well as their reflections on and experiences of this work. The study is based on interviews with advocates in non-profit organizations representing children in contact with social welfare institutions. The interviews have been analyzed by applying concepts and theories such as advocacy, empowerment and Roger Hart's Ladder of Participation. The advocates tell about authorities having difficulties making children involved in decisions concerning them, and about children and young people who are denied their rights. A vital part of the work of the advocates is about making children involved in decisions that affect their own lives. This is achieved by listening and creating relationships based on trust, which according to the advocates is a prerequisite for advocacy. The work with relationships can be seen as a part of a process of empowerment that gives children increased self-confidence. It also helps the children realize that their experiences and opinions matter. The advocates strengthen children's participation in authority decisions by being a link between children and the authorities. An important part is to make the information from the authorities understandable. Through the advocacy, the children also increase their knowledge and understanding of their rights. One conclusion is that even seemingly small efforts, such as listening and believing in their stories, can make big differences for the children. Another conclusion is that there is a large gap between existing resources and the need for the advocates' work. The fact that the UN Convention on the Rights of the Child becomes law in Sweden, will probably be of importance for the future work of the advocates. Several of the advocates claim that more must be done to ensure that children's rights are met.

Keywords

Advocacy for children, children's right workers, participation, empowerment, child, youth, non-profit organizations, authorities, the UN Convention on the Rights of the Child.

Sammanfattning

Syftet med denna kvalitativa studie är att söka förstå och identifiera barnombudens specifika kunskaper och erfarenheter för att kunna föra en konstruktiv diskussion kring vad detta kan tillföra andra yrkesgrupper som möter barn och unga. Detta genom att undersöka hur barnombud arbetar för att stärka barns rättigheter samt barnombudens reflektioner kring och erfarenheter av detta arbete. Studien baseras på intervjuer med barnombud i civila organisationer som företräder barn i kontakt med sociala välfärdsinstitutioner. Utifrån begrepp som advocacy (företrädarskap) och empowerment samt Harts (1992) delaktighetsstege har intervjuerna tolkats och analyserats. Barnombuden berättar om myndigheter som har svårt att göra barn delaktiga i beslut som rör dem samt om barn och unga som inte får sina rättigheter tillgodosedda. Barnombudens arbete handlar till stor del om att göra barn delaktiga. Detta sker genom att lyssna och skapa tillitsfulla relationer vilket barnombuden menar är en förutsättning för att kunna företräda. Detta relationsarbete kan ses som en del av en empowermentprocess som bidrar till ett ökat självförtroende hos barnen. Barnombuden upplever att det bidrar till att barn inser att deras upplevelser och åsikter betyder något. Barnombuden stärker barns delaktighet i myndighetsprocesser bland annat genom att vara en bro mellan barn och myndigheter där en viktig del är att göra myndighetsinformationen begriplig för barn och unga. Genom barnombudens arbete får barnen även en ökad kunskap och förståelse för sina rättigheter. En av slutsatserna är att även till synes små insatser, som att lyssna och tro på barn och ungas berättelser kan göra stora skillnader för barn och unga. En annan är att det finns en stor efterfrågan på barnombudens arbete som inte motsvarar de befintliga resurserna. Att barnkonvention blir svensk lag kommer sannolikt ha betydelse för barnombudens framtida arbete. Flera av barnombuden menar dock att det behövs mer än att barnkonventionen blir lag för att barns rättigheter ska kunna tillgodoses.

Nyckelord

Barnombud, företrädarskap, delaktighet, empowerment, barn, unga, myndigheter, barnkonventionen, civila organisationer.

Innehållsförteckning

1. Inledning 1

1.1 Problemformulering 2

1.2 Forskningsfråga 3

1.3 Syfte och frågeställningar 3

1.4 Relevans för socialt arbete 3

1.5 Förförståelse 3

1.6 Begreppsdefinitioner 4

1.6.1 Barn och unga 4

1.6.2 Delaktighet 4

1.6.3 Civila organisationer 4

1.6.4 Barnombud 5

2. Bakgrund 6

2.1 Barnkonventionen i relation till svensk lag 6

2.2 Barn och ungas rätt till delaktighet och information 7

2.3 Barnombudsmannen i Sverige 8

2.4 Civilsamhällets roll 9

2.5 Barnombud i civila organisationer 10

2.5.1 Barnrättsbyrån 10

2.5.2 Barnombudet i Uppsala län (BOiU) 10

2.5.3 Maskrosbarn 10

2.5.4 Unga station Järva - Stadsmissionen 11

3. Kunskaps- och forskningsläge 12

3.1 Sökprocess 12

3.2 Barnombud i Storbritannien 12

3.3 Delaktighet 14

4. Teori 17

4.1 Delaktighetsstegen 17

4.2 Företrädarskap (advocacy) 18

4.3 Empowerment 19

5. Metod 21

5.1 Forskningsdesign 21

5.2 Avgränsningar och urval 21

5.3 Etiska överväganden 22

5.4 Datainsamling 22

5.5 Bearbetning, tolkning och analys 23

5.6 Studiens tillförlitlighet 23

5.7 Metodreflektion 24

6. Resultat 26

6.1 Relationer och tillit 26

6.2 Delaktighet och att lyfta barnets röst 30

6.3 Att fungera som bro 33

6.4 Utmaningar och hinder 35

6.5 Framtiden och barnkonventionen 37

7. Analys 40

7.1 Relationer som gör skillnad 40

7.2 Att vara en bro som möjliggör delaktighet 41

8. Slutsatser och diskussion 44

8.1 Framtid och barnkonventionen 46

8.2 Implikationer för socialt arbete 47

8.3 Förslag till vidare forskning 48

Referenslista 49

Bilagor 55

Etiskt Informationsbrev 55

Intervjuguide 56

1. Inledning

I socialtjänsten är maktrelationen asymmetrisk mellan klient och socialarbetare (Börjeson & Börjeson, 2015; Svensson, Johnsson & Laanemets, 2008). När barn kommer i kontakt med myndigheter menar vi att maktrelationen ställs på sin spets. Barnen befinner sig, genom sin utsatthet och resurssvaghet, i en beroendeställning både i förhållande till vuxenvärlden generellt (Schiratzki, 2017; Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017) och till socialtjänsten (Barnombudsmannen, 2019a; Singer, 2012). Myndigheter ska se till att barnets perspektiv hörs i ärenden där barn är inblandade och att deras uppfattningar tillmäts värde (Socialtjänstlag [SoL], SFS 2001:453, 11 kap 10§; Barnombudsmannen 2019a [Barnkonventionen, artikel 12]). Barn och ungdomar i utsatta situationer vittnar om att deras berättelser ofta inte kommit fram eller tagits hänsyn till samt att deras behov på så sätt inte blivit beaktade i utredningar (Brunnberg & Visser-Schuurman, 2015a, 2015b; Hyvönen & Alexanderson, 2014; Maskrosbarn, 2012). Konsekvenserna av detta riskerar att resultera i insatser som inte svarar mot de reella behov och barn och unga som förlorar hoppet om att få hjälp av vuxna och myndigheter (Heimer, Näsman & Palme, 2017; Socialdepartementet, 2017).

Sverige ratificerade Barnkonventionen redan 1990. Artikel 3 i konventionen, handlar om att barns bästa ska beaktas i alla åtgärder som rör barnet. I artikel 12 stadgas barnets rätt att bli hörd och uttrycka sin mening i frågor som rör barnet (Barnombudsmannen, 2019a). I statens offentliga utredning *Barnkonventionen blir svensk lag* (SOU 2016:19), som behandlar barnkonventionens inkorporering i svensk lag, framkommer att det finns stora brister när det gäller barnets bästa och barnets rätt att få uttrycka sina åsikter. Utredningens samlade intryck är att barn alltför sällan behandlas som rättighetsbärare på samma sätt som vuxna. Barnkonventionen har i Sverige främst setts som ett värdegrunds- och policydokument med begränsat genomslag i det praktiska arbetet (ibid.). Utredningen menar att myndigheter ofta saknar ett synsätt som är grundat i barns rättigheter, behov och intressen och att i många beslutsprocesser som rör barn får deras rättigheter sällan tillräckligt genomslag (ibid.). För att ge Barnkonventionen en starkare ställning beslutade riksdagen i juni 2018 att den ska bli svensk lag den 1 januari 2020 (2017/18:SoU25).

I Sverige finns det relativt få organisationer och personer som arbetar för att enskilda barns rättigheter ska bli tillgodosedda inom välfärdssystemet. Några av dessa är Barnrättsbyrån, Barnombudet i Uppsala län (BOiU), Stadsmissionen Unga Station Järva och Maskrosbarn. Organisationerna har något de kallar *barnombud* som kan stötta barnet i kontakten med myndigheter. Barnombud fungerar som företrädare för barn i utredningar där de är inblandade. De följer bland annat med på möten hos till exempel socialtjänsten, migrationsverket, skola, barn- och ungdomspsykiatrin (BUP) och hjälper barnen att framföra det som de vill säga och uttrycka sina behov. Barnombud informerar även barnen om vilka rättigheter de har och vad de har rätt till i kontakten med myndigheten samt att det är på uppdrag av barnen de arbetar (Barnrättsbyrån, 2019; BOiU [Barnombudet i Uppsala län], 2019; Maskrosbarn, 2019; Stadsmissionen, 2019).

Företrädarskap eller barnombud blir särskilt intressant eftersom begreppet företrädare nämns i barnkonventionens artikel 12 (Barnombudsmannen, 2019a). Det står att barn ska ha rätt att höras antingen direkt eller genom en *företrädare* (ibid.). Att konventionstexten nämner företrädare visar vikten av att barns röst kommer fram även om barn själva har begränsade möjligheter att framföra den på egen hand. För barnombud i de tidigare nämnda organisationerna är en väsentlig del av arbetet att fungera just som företrädare.

Flera av de organisationer som idag har barnombud har endast arbetat med ombudsmannaskap, på det sätt som beskrivits ovan, under de senaste 5–10 åren. Barnombud och deras arbete är alltså en relativt ny och outforskad företeelse i Sverige.

1.1 Problemformulering

Den sociala problematik som beskrivs i inledningen med barn som inte får sina rättigheter tillgodosedda och med bristande delaktighet kan på sikt få negativa sociala konsekvenser (Heimer, Näsman & Palme, 2017). I och med att barnkonventionen blir lag 1 januari 2020, kommer det att ställas större krav på personer som arbetar med barn, speciellt inom myndigheter och sociala välfärdssystemen (SOU 2016:19). Det handlar bland annat om ökade krav på kompetens för att möta barn på ett bättre sätt än tidigare, hur man tar reda på vad som är barnets bästa och hur barn görs mer delaktiga (ibid.). I och med barnkonventionens formuleringar om delaktighet och företrädarskap tror vi även att det kan bli betydligt fler i Sverige som kommer ha arbetsuppgifter liknande barnombudens, även om de inte kommer kalla sig för just barnombud. SOU 2016:19 tar upp behovet av fristående lokala barnrättighetsbyråer som ska arbeta med barn i enskilda ärenden, vilket stärker en sådan förmodan.

Utvärderingar och rapporter (Röbeck de Souza, 2018; BOiU, 2018) indikerar att barnombuden arbetar på ett sätt som barnen uppskattar och som gör att de känner sig mer delaktiga. Det verkar som att barnombuden har hittat arbets- och förhållningssätt som kan hjälpa och stärka utsatta barn som tidigare inte fått sina rättigheter tillgodosedda, då de inte blivit lyssnade på eller varit delaktiga i beslut som rör dem. Hur arbetar barnombuden? Vad är det som gör att deras arbete med barns delaktighet fungerar? Är deras kunskap relevant för andra yrkesgrupper som arbetar med barn? Vi menar att det är angeläget att synliggöra, analysera och reflektera kring de erfarenheter och praktiknära kunskaper som barnombuden fått genom sitt arbete för att förstå och öka kunskapen om vad det är barnombuden gör för att stärka barn och deras rättigheter.

1.2 Forskningsfråga

Sammantaget leder detta fram till en övergripande forskningsfråga som handlar om; Hur kan vi förstå barnombudens praktik, deras arbete och deras erfarenheter, med utgångspunkt i den problematik de möter och de metoder och det förhållningssätt som de har byggt upp?

1.3 Syfte och frågeställningar

Genom att synliggöra och analysera barnombudens arbete är vårt syfte att söka förstå och identifiera barnombudens specifika kunskaper och erfarenheter för att kunna föra en konstruktiv diskussion kring hur det arbetet kan stärka barns delaktighet och rättighet samt vad detta kan tillföra andra yrkesgrupper som möter barn och unga.

Frågeställningar:

- Vilka erfarenheter, upplevelser och reflektioner har barnombuden av att företräda barn?
- Vilka faktorer är avgörande för att barnombuden ska kunna stärka barns delaktighet och hjälpa barn att få sina rättigheter tillgodosedda?
- Hur kan vi förstå barnombudens arbete med barns rättigheter utifrån Harts (1992) delaktighetsstege, samt teorier om företrädarskap och empowerment?

1.4 Relevans för socialt arbete

Att det sociala arbetet med barn och unga fungerar väl är en förutsättning för att barn ska kunna växa upp "under trygga och goda förhållanden" (SoL 5 kap 1§) vilket finns tydligt skrivet i socialtjänstlagen att socialnämnden ska verka för. En del i att skapa adekvata insatser och stöd till de barn som behöver det är att utgå från barnens bästa och för att veta vad som är deras bästa behöver myndighetspersoner och beslutsfattare lyssna på och ta in barnens perspektiv. De beslut som tas rör barns liv och kommer sannolikt påverka deras framtid. Att skapa delaktighet för dessa barn blir därför en förutsättning för att kunna ta beslut som utgår från barnens bästa och på så sätt öka möjligheterna till goda uppväxtvillkor. Kunskapen om barnombudens arbete med att göra barn delaktiga och hjälpa dem få sina rättigheter tillgodosedda anser vi är ett relevant bidrag i arbetet med att förbättra det sociala arbetet med barn och unga. Speciellt eftersom det för närvarande finns begränsat med forskning om barnombudens arbete med barns rättigheter i Sverige.

1.5 Förförståelse

Vi har båda arbetat med barn och unga som befunnit sig i utsatta situationer, till exempel på grund av funktionsvariation, problematisk familjesituation eller att de kommit nya till Sverige. I våra respektive

arbeten har vi kommit i kontakt med barn och unga som inte känt sig lyssnade på och som beskrivit bristande delaktighet i kontakter med olika myndigheter samt känt att de haft svårt att få sina rättigheter tillgodosedda. En rapport från Barnrättsbyrån om ensamkommande barn väckte nyfikenhet på barnombud och deras strävan att stärka barns rättigheter.

I den etiska koden för socialarbetare (Blennberger, 2005, 2017) beskrivs advocacy och empowerment som en del av det sociala arbetet. Även i socionomutbildningen har dessa begrepp behandlats. När vi under utbildningen läst om socialsekreterares förhållanden inom socialtjänsten och lyssnat på vänner och medstudenter som arbetat där, har vi fått uppfattningen att möjligheterna att arbeta bemyndigande och att företräda är begränsade. Hög arbetsbelastning och många administrativa uppgifter tar tid från det direkta klientarbetet.

Erfarenheter och information vi tagit del av innan denna studie har gett oss dels en viss kunskap om barnombud och de sociala sammanhang deras arbete befinner sig i, dels gett oss en positiv bild av detta. Vi tror och hoppas att denna förkunskap ökar vår förmåga att prioritera och att fokusera viktiga frågor på bekostnad av oväsentliga. Den positiva attityden kan naturligtvis påverka bedömningar och tolkningar till fördel för barnombud. Medvetenhet om detta ser vi som bästa sättet att balansera denna risk.

1.6 Begreppsdefinitioner

1.6.1 Barn och unga

I uppsatsen skriver vi barn och/eller unga. Definition avgörs utifrån barnets ålder, biologi och beroendeställning (Schiratzki, 2017). Med definitionen *barn* menar vi på samma sätt som barnombudsmannen (2019a) och Schiratzki definierar det; alla personer under 18 år. *Unga* definierar vi åldern från 15 år till och med 21 år, med tanke på deras straffmyndighet samt myndighet vid 18 års ålder (ibid.).

1.6.2 Delaktighet

Åkerström Kördel och Brunnberg (2017) diskuterar olika sätt att definiera delaktighet på. Vad de menar är gemensamt i de olika definitionerna är att personen som berörs har del i beslutsfattande. Bland annat kan delaktighet tilldelas en aktiv betydelse som att vara en del av en process eller ett sammanhang och Europarådet definierar delaktighet som att kunna bidra i beslutsfattande i frågor som rör en själv (ibid.). Vi använder oss av Harts (1992) likartade definition av delaktighet; processen att aktivt delta i beslut som påverkar ens liv.

1.6.3 Civila organisationer

Det civila samhället kan definieras som fristående stat, marknad och familj där olika organisationer bland annat kan bidra till att människor gemensamt kan uttrycka sig i frågor som rör dem (Linde & Scaramuzzino, 2018). Scaramuzzino och Meeuwisse (2018) redovisar definitionen av krav som civila organisationer ska uppfylla:

1. Den ska vara formell genom en styrelse, skrivna stadgar, någorlunda regelbunden verksamhet med mera.
2. Den ska vara privat i bemärkelsen separerad från staten.
3. Den ska inte dela ut sin vinst till någon form av ägare eller huvudman.
4. Den ska vara självstyrande i bemärkelsen förmögen att själv kontrollera verksamheten.
5. Den ska ha inslag av idealitet i form av bidrag eller frivillig medverkan av betydelse från privatpersoner (ibid. s. 79).

Civilsamhällets roll består idag av att genom flera aktörer utföra varierande välfärdsinsatser utöver det som den offentliga och privata sektorn gör (Ljung, 2018). Det arbete civilsamhällets utför är ett viktigt bidrag till social utveckling och förändring (Sjöberg & Turunen, 2018). De organisationer vi har varit i kontakt med benämner sig som barnrättsorganisation, idéburen organisation, rättighetsbyrå samt ideell förening; beteckningar som ligger inom ramen för ovanstående definition.

1.6.4 Barnombud

Barnombud definierar vi som de som benämner sig som barnombud och arbetar med enskilda ärenden där de stöttar barn och unga i kontakt med myndigheter och andra välfärdsinstitutioner. En del i rollen är att fungera som företrädare och hjälpa barn att framföra det som de vill säga och uttrycka sina behov vid bland annat möten med till exempel socialtjänsten, migrationsverket, skola, barn och ungdomspsykiatrin (BUP). Barnombuden informerar också barnen om vilka rättigheter de har.

2. Bakgrund

2.1 Barnkonventionen i relation till svensk lag

Barns relation till myndigheter är till stor del reglerad i lagar och förordningar i till exempel socialtjänstlagen (SoL, SFS 2019:312) och föräldrabalken (FB, SFS 2018:1288). De är till för barnens bästa och för att skydda barnen. I bland annat den nationella samordnarens rapport *Barnets och ungdomens reform - förslag för en hållbar framtid* (Socialdepartementet, 2017) och statens offentliga utredning *Barnkonventionen blir svensk lag* (SOU 2016:19) pekas det på brister i lagstiftning och framförallt tillämpning av lagar i praktiskt socialt arbete som innebär att barn inte får sina rättigheter tillgodosedda.

Förenta Nationernas (FN) konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen), som Sverige ratificerat, har hittills mest setts som ett icke tvingande policydokument (SOU 2016:19). I barnkonventionen anges bland annat barns rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet vilka ska beaktas i relation till barnets ålder och mognad, artikel 12. Artikel 3 uttrycker att vid åtgärder som rör barn ska man utgå från vad som är barnets bästa (Barnombudsmannen, 2019a). Sverige fick skarp kritik av FN:s kommitté för barnets rättigheter (Barnrättskommittén, 2015) bland annat för att barns bästa inte utreds och tillvaratas ordentligt i asylärenden och socialtjänstutredningar, att barnen inte blir lyssnade på och deras uppfattningar inte respekteras tillräckligt (ibid., s. 5 punkt 19). Sverige brister därför i att tillämpa de grundläggande artiklarna 3 och 12 i barnkonventionen. Barnrättskommittén rekommenderar Sverige att vidta kraftfulla och omedelbara åtgärder för att försäkra sig om att barn blir hörda vid beslut som rör dem (Barnrättskommittén, 2015). Kommitténs rekommendationer angående åtgärder som rör barns bästa handlar om att det inte görs en konsekvensanalys utifrån barnets rättigheter samt att de yrkesgrupper som är relevanta i frågan inte är tillräckligt utbildade när det gäller bedömning av barnets bästa (punkt 17a). För att åtgärda detta menar barnrättskommittén att barns bästa bland annat bör återspeglas i den svenska lagstiftningen. Kunskapen om barnets bästa bör höjas inom yrkesgruppen och man bör ta reda på hur man praktiskt kan tillämpa barnets bästa. Ett konkret förslag:

> … säkerställa att principen om barnets bästa ligger till grund för och är vägledande i alla beslutsprocesser, särskilt i asylärenden som inbegriper barn, inklusive genom att erbjuda regelbunden utbildning till personal på Migrationsverket och de sociala myndigheterna samt mer utbildning i bedömning av barnets bästa (Barnrättskommitén, punkt 18b, 2015).

Gällande barnets åsikter, artikel 12, anser barnrättskommittén att sättet som den rätten tar sig uttryck i idag är otillräcklig i praktiken. Konkreta förslag från kommittén är bland annat:

> … att säkerställa ett effektivt genomförande av lagstiftning som erkänner barnets rätt att komma till tals i relevanta rättsliga förfaranden, inklusive genom att inrätta system och/eller förfaranden för att socialsekreterare och domstolar ska kunna följa principen (Barnrättskommittén, 2015, punkt 20).

I SOU 2016:19 *Barnkonventionen blir svensk lag* föreslås att konventionen ska inkorporeras i svensk lag och i juli 2018 antog riksdagen propositionen om att barnkonventionen från och med 1 januari 2020 ska börja gälla som svensk lag. För närvarande pågår ett omfattande utredningsarbete för att kartlägga behovet av att anpassa ett antal svenska regelverk till denna lag. Detta sker främst i den fortsatta utredningen om barnkonventionen S 2018:03 som heter Barnkonventionsutredning (ibid.). Utredningen *Framtidens socialtjänst S 2017:03* har i tilläggsdirektiv (Dir. 2018:69) fått i uppdrag att anpassa den kommande Socialtjänstlagen till barnkonventionen, särskilt artikel 3 och artikel 12. Där nämns även att en vägledning för hur barnkonventionen ska tillämpas inom socialtjänsten och andra myndigheter kommer att tas fram (ibid.).

Det är även intressant att notera att i kommittédirektiven till barnkonventionsutredningen framhålls särskilt vikten av att i det fortsatta lagstiftningsarbetet säkra "barnets bästa och barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade" (Dir. 2018:20) det vill säga i princip just artikel 3 och artikel 12 och som är det som brister i Sverige. Detta kan sannolikt ses som att regeringen tagit till sig av kritiken från FN:s Barnrättskommitté.

I SOU 2016:19 nämns inget om lokala barnombud som kan gå in i enskilda ärenden. Det som kommer närmast är att man anser att regeringen bör utreda hur etablering av barnrättighetsbyråer ska kunna stödjas ekonomiskt. Dessa bör enligt utredningen vara oberoende i betydelsen fristående från stat och kommun. Till rättighetsbyråer skall barn och ungdomar kunna vända sig för att få sina rättigheter tillgodosedda (ibid.). Detta menar man har stor betydelse för att inkorporeringen verkligen ska göra skillnad i barns liv. I propositionen (Prop. 2017/18:186) tas inte rättighetsbyråer upp mer än att utredningens sammanfattning har lyfts in i en bilaga. Huruvida den pågående Barnkonventionsutredningen (S 2018:03) kommer att föra vidare frågan om barnrättighetsbyråerna är för närvarande oklart.

2.2 Barn och ungas rätt till delaktighet och information

I socialtjänstlagen 11:10 (SoL 2001:453) är det lagstadgat att barn ska få information och möjlighet att framföra sina åsikter när det handlar om dem:

> När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

> Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt denna lag. Ett barn som är yngre får höras i domstol, om barnet inte kan antas ta skada av det. (SoL 11 kap 10§)

Att få sina behov tillgodosedda som barn har enligt Leviner och Eneroth (2014) formulerats som ett ansvar som vårdnadshavare och socialtjänst ska ha, inte som en rättighet. Detta betyder att barns rättsliga handlingsförmåga är begränsad och barnets själv- och bestämmanderätt ökar endast med barnets ålder och mognad, annars företräds de i regel av sin/-a vårdnadshavare (ibid.). I föräldrabalken (FB 1949:381) framgår vårdnadshavarnas gemensamma ansvar över barn. Den gemensamma rätten att besluta i frågor som rör barn har uppmärksammats som ett eventuellt hinder för barn eftersom båda vårdnadshavarna behöver samtycka till kontakt med och insatser från myndigheter, med undantag för om det inte är uppenbart att barnets bästa kräver det enligt 6:13 FB (Leviner & Eneroth, 2014). I 6:13a FB får socialnämnden ta beslut om bestämmanderätten ska ges till ena vårdnadshavaren, detta för att undvika att barnet hamnar i kläm (ibid.). När barnet är 15 år eller äldre ges barn en ökad självbestämmanderätt och kan agera självständigt gentemot en vårdnadshavare i processrättsliga avseenden (ibid.). Ju äldre barn blir desto mer självbestämmanderätt har de och deras rätt till delaktighet ökar automatiskt eftersom barn själva kan ta kontakt med myndigheter utan att deras vårdnadshavare behöver ge sitt samtycke och därmed informeras. Ungdomar över 15 år kan dock inte som huvudregel ta emot insatser och stöd från exempelvis socialtjänsten utan vårdnadshavarens godkännande. Trots att barn över 15 år ges en ökad självbestämmanderätt och kan agera mer självständigt behövs fortfarande vårdnadshavarens samtycke till insatser (ibid.). Vad ungdomar över 15 år kan få, om de vill, är en kontaktperson som utses av socialtjänsten och detta utan vårdnadshavarens samtycke, vilket regleras i 3:6b Socialtjänstlagen (SoL 2001:453). På så sätt kan socialtjänsten besluta om insatser till ungdomar över 15 år utan vårdnadshavarens samtycke. Detta för att öka socialtjänstens möjlighet att se till vad ungdomen behöver. Samtidigt framgår det i propositionen att detta inkräktar på vårdnadshavarens rättigheter. För myndigheter kan det innebära svåra avvägningar gällande barns rätt till självbestämmande (Leviner & Eneroth, 2014). Leviner och Eneroth beskriver det som en balansgång mellan vårdnadshavarens rätt och barnets vilja. Med detta sagt är möjligheterna små för barn att företrädas av någon annan än sin vårdnadshavare i socialrättsliga ärenden (ibid.).

Idag har barn och unga rätt att ha med sig valfri stödperson i kontakten med myndigheter. Socialnämnden måste vara lyhörd inför behovet av en stödperson samt informera barnet om möjligheterna till detta (Socialstyrelsen, 2015).

2.3 Barnombudsmannen i Sverige

Sverige fick sin första barnombudsman 1993 efter att det vid flera tillfällen i riksdagen sedan 80-talet diskuterats om en speciell talesperson för barn och unga (Barnombudsmannen, 2019b). I ett flertal

motioner lyftes behovet av en företrädare som med stöd i lagtext kunde se till barns intressen. Inrättandet av ett barnombud skulle ske med uppgiften att se till barn och ungas behov, intressen och rättigheter i samhället (ibid.). Barnombudsmannens uppgift är idag att företräda barn och unga med stöd i lagtext och se till deras rättigheter och intressen på ett allmänt plan genom att bland annat se till att lagar och författningar harmonierar med barnkonventionen (Lag 1993:335 om Barnombudsman) och att arbeta med barnkonventionens genomförande i kommuner, landsting och statliga myndigheter (Barnombudsmannen, 2019b). Som den svenska lagstiftningen ser ut idag går alltså barnombudsmannen inte in i enskilda ärenden för att arbeta med barn och ungas rättigheter.

2.4 Civilsamhällets roll

Eftersom studiens avgränsning är till barnombud i civila organisationer och hur barnombuden arbetar med barns rättigheter menar vi att det är av vikt att förstå civilsamhällets roll och relation till det offentliga. I takt med att samhället utvecklas uppstår även nya roller, så som barnombud. Därför har vi valt att förtydliga civilsamhällets roll och relation till det offentliga.

I dag bidrar minst fyra sektorer till välfärdsbygget; näringslivet, familj och vänner, den offentliga sektorn och den ideella sektorn (Ljung, 2018). Johansson och Meuwisse (2017) menar att samhället tillskriver civilsamhället olika roller och funktioner och civilsamhällets aktörer kan ta sig an rollen som företrädare eller röstbärare för att artikulera och förmedla medborgerliga åsikter. På så sätt blir civilsamhället en funktion som företräder olika grupper i samhället och kritiskt granskar den offentliga verksamheten. Det har gjorts internationella jämförelser som granskat organisationer i civilsamhället och då har Sveriges organisationer framställts som mer röstorienterade än serviceorienterade (Scaramuzzino & Meeuwisse). Även Scaramuzzino och Jönsson (2017) menar att civilsamhället som företrädare för utsatta grupper har haft en avgörande påverkan på olika nivåer av den offentliga sektorn.

Relationen mellan civilsamhället och det offentliga utvecklas hela tiden allt eftersom det övriga samhället förändras. Denna typ av relation kan förstås utifrån begreppet korporatism (Johansson, Kassman, & Scaramuzzino, 2011). Begreppet korporatism kan i sin tur förstås utifrån bland annat att individers roller i yrkeslivet betonas. Moderna demokratiers utveckling påverkas av relationer som präglas av korporatism, men i varierande utsträckning vilket dels beror på ”… intresseorganisationernas frivilliga och avtalsreglerade samverkan och det inflytande och den roll de ges som instrument för offentlig politik …” (Korporativism enligt Nationalencyklopedin). Civila organisationer som serviceproducenter kan ses som viktiga samtidigt som de kan ha en betydande del för inflytandet i samhället och den demokratiska skolningen. De kan ha funktioner som kompletterar stat och kommun där de försöker tillgodose de behov som det offentliga inte tillhandahåller eller tillhandahåller i otillräcklig omfattning. Detta kan betyda att medborgare får fler serviceutförare och ett ökat urval av social service att välja mellan (Johansson, Kassman, & Scaramuzzino, 2011).

Barnombud och deras organisationer kan i denna mening ses som både tillhandahållare av service för de enskilda barnen och opinionsbildare för barn som grupp samtidigt som de lyfter enskilda barns röster.

2.5 Barnombud i civila organisationer

I denna del presenterar vi kort information om de organisationer som barnombuden vi intervjuat arbetar på.

2.5.1 Barnrättsbyrån

Barnrättsbyrån startade sin verksamhet i Stockholm 2011 och är en ideell förening som finansieras med hjälp av donationer. Barnrättsbyrån i Stockholm har fyra barnombud som hjälper barn och unga upp till 21 år som på något sätt upplever att de har problem med sina rättigheter och vill ha hjälp. Barnrättsbyrån arbetar på uppdrag av barn och ungdomar och arbetar med att informera om deras rättigheter samt stödja barnet eller ungdomen. Barnrättsbyrån arbetar även med politisk påverkan och opinionsbildning för att stärka barns rättigheter i samhället. Sedan 2018 finns Barnrättsbyrån även i Umeå, med två anställda barnombud för tillfället.

2.5.2 Barnombudet i Uppsala län (BOiU)

Barnombudet i Uppsala län (BOiU) är en ideell förening och har funnits sedan 1988. De får sin huvudsakliga finansiering från Uppsala kommun och Region Uppsala men är helt fristående från kommun, region och stat. De arbetar med att stärka barn och ungas röster, informera om barns rättigheter, påverka beslutsfattare och andra aktörer och ge stöd och råd till enskilda barn och unga samt deras omsorgsgivare. På BOiU är det en person som presenteras som barnombud men nästan alla anställda på BOiU arbetar med stödärenden. Därför har vi valt att se alla som arbetar med stödärenden som barnombud eftersom de representerar barnombudet i Uppsala län.

2.5.3 Maskrosbarn

Maskrosbarn startade 2005 och vänder sig till barn och ungdomar som växer upp med föräldrar med missbruk eller psykisk ohälsa. Maskrosbarn finns i både Stockholm och Göteborg. I Stockholm har de en stor stödverksamhet med bland annat internetstöd, helg- och lovläger, fritidsgård, personliga coacher. Sedan 2013 har de haft anställda barnombud vars främsta uppgift är att hjälpa unga i kontakten med olika myndigheter, framförallt socialtjänsten. På Maskrosbarn i Stockholm arbetar det två barnombud. Barnombuden finns för barn och ungdomar mellan 13-19 år som har kontakt med Maskrosbarn på något sätt, det kan räcka med att en ungdom har skrivit i deras öppna chatt en kväll.

De som arbetar som barnombud på Maskrosbarn är socionomer och har tidigare arbetat med utredning av barn och familjer inom socialtjänsten.

2.5.4 Unga station Järva - Stadsmissionen

Stockholms stadsmission har verksamheter som de kallar Unga station. Dessa finns på 3 olika ställen i Stockholm; Järva, Vårberg och Södermalm. De är till för blivande unga föräldrar, nyfödda, barn, ungdomar och familjer. På Unga stationerna arbetar barnombuden med bland annat råd och stöd till unga och deras föräldrar.

På Unga Station Järva är det fem personer som har rollen som barnombud. Unga station Järva har funnits sedan 2017 och har målgruppen 0–16 år där det främst kommer små barn och deras föräldrar som behöver stöd och hjälp. Många som kommer dit är även nya i Sverige och ett antal familjer är även papperslösa. På Unga Station Järva arbetar de också mycket med information till föräldrar om föräldraskap och hur barns rättigheter i Sverige fungerar.

3. Kunskaps- och forskningsläge

3.1 Sökprocess

När vi har sökt artiklar och tidigare forskning har vi främst sökt i olika databaser, vi har i våra sökträffar letat relevanta referenser och rapporter för vidare läsning. Vi har även sökt information på olika civila organisationers hemsidor och på socialstyrelsens hemsida. De databaser vi sökt information i är: ASSIA, EBSCO Discovery Service, Google scholar, DIVA portal, SocIndex och EBSCOhost Academic Search Complete. De sökord vi använt oss av har varit: advocacy + children, children right workers, social work, child participation, sweden, children's rights workers, child* advocacy, child mediator, child* advocacy social work, child* right services, barnombud, barn, delaktighet, socialtjänsten, barnkonventionen samt utredningar.

Forskningen om barnombud i Sverige är begränsad. På grund av den begränsade forskningen om barnombud i Sverige har vi valt att titta på forskning om detta från Storbritannien. Den svenska forskningen vi tagit del av handlar om barns delaktighet och om barn och ungas erfarenheter och upplevelser av myndigheter. Den dokumenterade kunskapen om barnombud i Sverige som finns är framförallt utvärderingsrapporter och årsberättelser som de få organisationer som har barnombud producerat, vilka vi även tagit del av och använt oss av i uppsatsen. Dessa menar, som nämnts, att barnombudens verksamhet är uppskattad av barnen och har betydelse för deras personliga utveckling. Den "ger dem hopp och energi" enligt ungdomarna (Röbäck de Souza, 2018 s. 40). Det finns emellertid en hel del forskning om barns delaktighet i den sociala välfärden i Sverige. Delar av den nyare forskningen inom området barns delaktighet behandlas under avsnitt 3.3.

3.2 Barnombud i Storbritannien

Internationellt är det framförallt Storbritannien som bedriver en forskning med fokus på barnombud (children rights workers, advocates) och företrädarskap (advocacy). Vi har valt att återge de mer tongivande forskarna och den forskning vi valt ut rör såväl hur arbetet går till, resultat och hur man mäter dessa (främst på individnivå) samt hur verksamheten är organiserad. Den tar ofta sin utgångspunkt i lagstiftningen med ambitionen att följa upp tillämpningen och resultaten av denna men också i att problematisera och fördjupa förståelsen av företrädarskap. Denna forskning blir härigenom och på grund av den ökande likheten med Storbritannien (bl.a. genom den svenska inkorporeringen av Barnkonventionen) relevant för denna studie med sitt fokus på barnombudens arbete och yrkesroll.

Som en bakgrund bör nämnas att ombud för barn och ungdomar i den engelska sociala barnavården sedan 1989 har ett betydligt starkare stöd av regelverk än i Sverige. Det finns reglerat i The Children Act 1989, section 22, som är den engelska motsvarigheten till barnkonventionens artikel 12 och som finns vidareutvecklad i National Standards for the Provision of Children's Advocacy Services

(Department of Health, 2002). Alla engelska kommuner ska tillhandahålla barnombud (child advocacy) för de barn som är berättigade och som så önskar. En stor del av denna "advocacy"-verksamhet bedrivs av ideella organisationer som till exempel *The Children's Society, NSPCC, National Youth Advocacy Service* med flera, som till största delen har offentlig finansiering. Motsvarande lagstiftning med smärre skillnader finns i Wales och Skottland.

Dalrymple (2004), en av de tongivande forskarna inom området, pekar på det stora behovet av företrädarskap för barn. Hon utgår från den maktlösa position som många barn befinner sig i och att de inte har tillgång till sina rättigheter på grund av fattigdom, etnicitet eller var de bor.

Thomas, Crowley, Moxon, Ridley, Street och Joshi (2017) skriver om värdet av företrädarskap och den positiva skillnad det kan göra i barn och ungas liv. Studien beskriver effekter och utfall/konsekvenser på individ-, organisations- och samhällsnivå. Utfallen ligger i linje med det som företrädarskap syftar till att uppnå i mer formell mening. Det som, enligt författarna är de största vinsterna är dock de positiva personliga konsekvenser ombudsverksamheten uppvisar. Ungdomarna upplevde att de blev lyssnade på, de deltog och bidrog mer i beslutsfattandet om sig själva. De gavs röst. Ungdomarna fick även en bättre insikt i och förståelse för regelprocessen samt bättre kunskap och insikt om sina rättigheter. Ungdomarna fick även en bättre relation med myndighetspersonerna efter ombudsprocessen. Ökad självkänsla och självförtroende och personlig mognad framhålls också som tydliga resultat. Flera menade att det viktigaste var kanske ändå att själv kunna och våga hantera sina problem. Det pekar enligt författarna mot att det är relationen och processen som är väl så viktig som den mer formella rollen att företräda. Enligt författarna är de största vinsterna de positiva personliga konsekvenser ombudsverksamheten uppvisar. Avslutningsvis hävdas att upprepade påståenden om positiva effekter inte är tillräckliga för att övertyga finansiärer och beslutsfattare. Författarna presenterar därför ett förslag till en utvärderingsmall avsedda för mer systematiska framtida studier och utvärderingar, med de viktigaste faktorerna för att advocacy ska vara verksamt för att skapa skillnad i barn och ungas liv (ibid.).

Även Boylan och Braye (2006) pekar på de positiva möjligheter som ligger i företrädarskap baserat på artikel 12 i Barnkonventionen. De vittnesmål som återges är entydiga. Barnen och ungdomarna känner sig sedda, lyssnade på, får stärkt självförtroende och uppfattar ombudet som pålitligt och lätt att få förtroende för. Ungdomar känner sig ofta exkluderade och marginaliserade från den beslutsprocess som rör dem själva och barnombuden får en avgörande roll för att få upp ungdomarnas uppfattningar, önskningar och känslor på "scenen".

En studie på uppdrag av och finansierad av Wales regering (Pithouse & Parry, 2005) bekräftar de positiva effekter företrädarskap innebär för unga människor. Studien belyser även finansiering och organisation och de problem man identifierat. Det är svårt att nå de som mest är i behov av att bli företrädda. Artikelförfattarna menar att det måste vidtas åtgärder för att säkra oberoende, tillgänglighet, likartad och god kvalitet oberoende av var barnet/ungdomen bor.

Barnes (2012) belyser skillnaderna mellan socialarbetare (i den brittiska kontexten främst motsvarigheten till socialsekreterare) och barnombudens (children's rights workers) attityder och arbete i Storbritannien. I teorin står socialsekreterare värderingsmässigt närmare omsorgsetik ("ethic of care") än barnombuden vars arbete mer baseras på rättighetsetik och individuellt oberoende ("ethic of justice and individual autonomy") (ibid.). I praktiken visar det sig att barnombudens arbete med enskilda ungdomar ofta är starkt präglat av omsorgsetik medan socialarbetare har svårt att leva upp till omsorgsetiska krav eftersom deras arbete kräver och till och med uppmuntrar dem att *administrera* stöd- och omsorgsinsatser på bekostnad av just omsorg. Samtidigt visar det sig att om barnombuden har ett alltför strikt rättighetsfokus kan detta ha en negativ effekt på ungdomarna troligen på grund av att relationen tenderar att bli mer fokuserad på regler och därmed bli mer formell (ibid.).

Storbritannien har således under en längre tid jämfört med Sverige kunnat samla erfarenheter av barnombudsarbete vilket resulterat i en relativt omfattande forskning om barnombud. Även om det finns väsentliga skillnader mellan den svenska och brittiska kontexten inom vilka barnombuden verkar anser vi att de brittiska erfarenheterna och forskningsrönen blir värdefulla för den svenska kunskapsutvecklingen och den sociala praktiken inom området. Bland annat för att utvecklingen av lagstiftningen i Sverige alltmer närmar sig den brittiska (barn som rättighetsbärare t ex). Trots den rätt långa tiden sedan lagstiftningen, 1989 och den nationella standarden, 2002, är det dock fortfarande många av de som är i behov av "advocacy" som inte får tillgång till det.

Sammanfattningsvis vill vi peka på att resultaten generellt visar att det sätt som barnombuden arbetar på, har stora likheter med de svenska barnombudens arbete och att företrädarskap och ett reellt brukarinflytande genom empowerment har stora positiva effekter. En annan central slutsats är

att den brittiska forskningen förvisso visar hur viktigt det är att lyfta barns rättigheter, men än mer framhålls vikten av de personliga förändringarna hos ungdomarna; från att känna sig exkluderade och marginaliserade till att få ökad självkänsla och en tro på sig själva och en framtid. Forskningen visar också att barnombuden har mer "ethic of care" än myndigheternas socialarbetare trots att det egentligen kan ses som att "ethic of justice and individual autonomy" är det mest grundläggande i barnombudens yrkesroll.

3.3 Delaktighet

Delaktighet, skydd och stöd är bärande delar i barnkonventionen (Heimer, Näsman & Palme, 2017). I denna studie har vi valt att fokusera på delaktighet men skydd och stöd är även viktiga delar i arbetet med barns rättigheter och att kunna tillgodose dessa. Att belysa detta menar vi är relevant i och med att barnombudens arbete till stor del handlar om delaktighet samtidigt som vi menar att skydd och stöd kan förbättras med en ökad delaktighet.

I studien *Rättighetsbärare eller problembärare?: barns rätt att komma till tals och socialtjänstens insatser* undersöks hur de tre huvudpelarna i barnkonventionen, delaktighet, skydd och stöd, samspelar med varandra inom den sociala barnavården (Heimer et al., 2017). Heimer et al. menar

att fokus inom den sociala barnavården ofta förskjuts från barnet till föräldrarna då den svenska barnavården har ett familjeorienterat perspektiv därav bör en förändring av perspektiv vara nödvändigt när barnkonventionen inkorporeras i lag år 2020, för att tydligare fokusera på barnets perspektiv. Syftet med ett nytt perspektiv är att om barnets delaktighet och rätt att bli hörd ska bli en naturlig del av samhället behöver barnets rättigheter beaktas och respekteras i dessa beslutsprocesser där barnet är inblandat (ibid.).

Heimer et al. menar att dilemmat ligger i en spänning mellan föräldrar och barns rätt till delaktighet där föräldrar har ett övertag och det är inte på den lagstiftande nivån att hitta lösningar utan det ligger på en verksamhetsnivå. I studiens analys lyfts det att i socialtjänstens process för utredningar av barnen omformuleras problemet under utredningens gång. Socialsekreterarna ändrar på problembeskrivningen genom att de anpassar den efter både sin egen och föräldrarnas beskrivning av problemet, på så sätt visar de att barnets problembeskrivning inte tas i beaktande. Heimer et al. menar att barnets röst och delaktighet minskas ju längre utredningen pågår. I början har barnet mer utrymme att komma till tals men vidare i utredningen försvagas barnets röst medan föräldrarnas röst blir starkare. Heimer et al. visar på hur barns möjlighet att påverka problembeskrivningen är avgörande för hur utfallet för insatsen kommer att bli. Om barnet får vara med och påverka problembeskrivningen blir ofta insatsen bättre än om de inte har möjlighet att påverka. Om barnets rätt till delaktighet inte ges utrymme riskerar barnkonventionens tre pelare att rasera (ibid.). Åkerström Kördel och Brunnberg (2017) menar att det inte tillhör ovanligheten att delaktighet och skydd ställs mot varandra när det gäller barn. I SOU 2016:19 framhålls generella iakttagelser som bland annat, att för att barn ska ses som rättighetsbärare, behövs ett aktivt förhållningssätt så att barn inte enbart blir mottagare av insatser och stöd. Utredningen menar att det krävs ett synsätt som är barnrättsbaserat och grundar sig i synen på barn som rättighetsbärare och inte ett objekt för vuxnas goda handlingar. För att undvika att barn hamnar i riskfyllda situationer menar Åkerström Kördel och Brunnberg (2017) att det viktigaste är att lyssna till barns erfarenheter. Insatser och stöd blir mer meningsfulla genom att barn görs delaktiga i sin egen välfärd och hälsa och på så sätt blir insatser också mer begripliga för barn (ibid.).

För att barnkonventionens tre pelare ska kunna fungera tillsammans lyfter Heimer et al. fram tre strategier som liknar det som FN's Barnrättskommitté lyft fram i sin kritik mot Sveriges hantering av barnkonventionen. Dessa handlar om att "flytta fram barns delaktighet i socialtjänstens uppdrag och strategiska tänkande", "stärka professionens roll för beslut om delaktighet, skydd och stöd för barn som är föremål för socialtjänstens utredningar och/eller insatser" och "att stärka förutsättningarna för barns delaktighet som aktualiseras av införlivandet av barnkonventionen i svensk lag" (ibid., s.43).

Denna del belyser bland annat hur representanter för myndigheter och andra institutioner kan gå tillväga i möte med barn och unga för att skapa delaktighet och stärka barns rättigheter samt hur barn kan uppleva sin delaktighet i myndighetsprocesser. I analysen kopplar vi bland annat denna tidigare forskning med hur barnombuden arbetar med delaktighet samt barnombudens berättelser om barns upplevelser av kontakten med myndighetspersoner.

4. Teori

För att förstå barnombudens arbete med barns rättigheter har vi analyserat materialet med hjälp av delaktighetsstegen, advocacy (företrädarskap) samt empowerment. Vi har valt att använda dessa teorier med fokus på ett individperspektiv eftersom barnombuden arbetar i enskilda fall med barn och ungas rättigheter.

4.1 Delaktighetsstegen

Vi har valt att utgå från Roger Harts delaktighetsstege (1992) som teoretisk utgångspunkt för att analysera studiens resultat. Detta för att barnombudens arbete till stor del handlar om att göra barn delaktiga. Vi har även använt oss av den svenska översättningen av delaktighetsstegen gjord av Eriksson och Näsman (2007).

Hart menar att delaktighet är den grundläggande rättigheten i ett medborgarskap. Delaktighet definierar Hart med processen att aktivt delta i beslut som påverkar ens liv. menar Hart att vuxna behöver göra barn delaktiga för att de ska kunna engagera sig i aktiviteter som rör deras rättigheter och där behövs ett samarbete med vuxna.

Delaktighetsstegen består av åtta steg indelade i två delar (se bild nedan). Den nedre delen av stegen beskriver Hart som non-participation och Eriksson och Näsman översätter detta till *skenbar delaktighet.* Dessa består av steg 1–3 i delaktighetsstegen: manipulation, dekoration och symbol (ibid.).

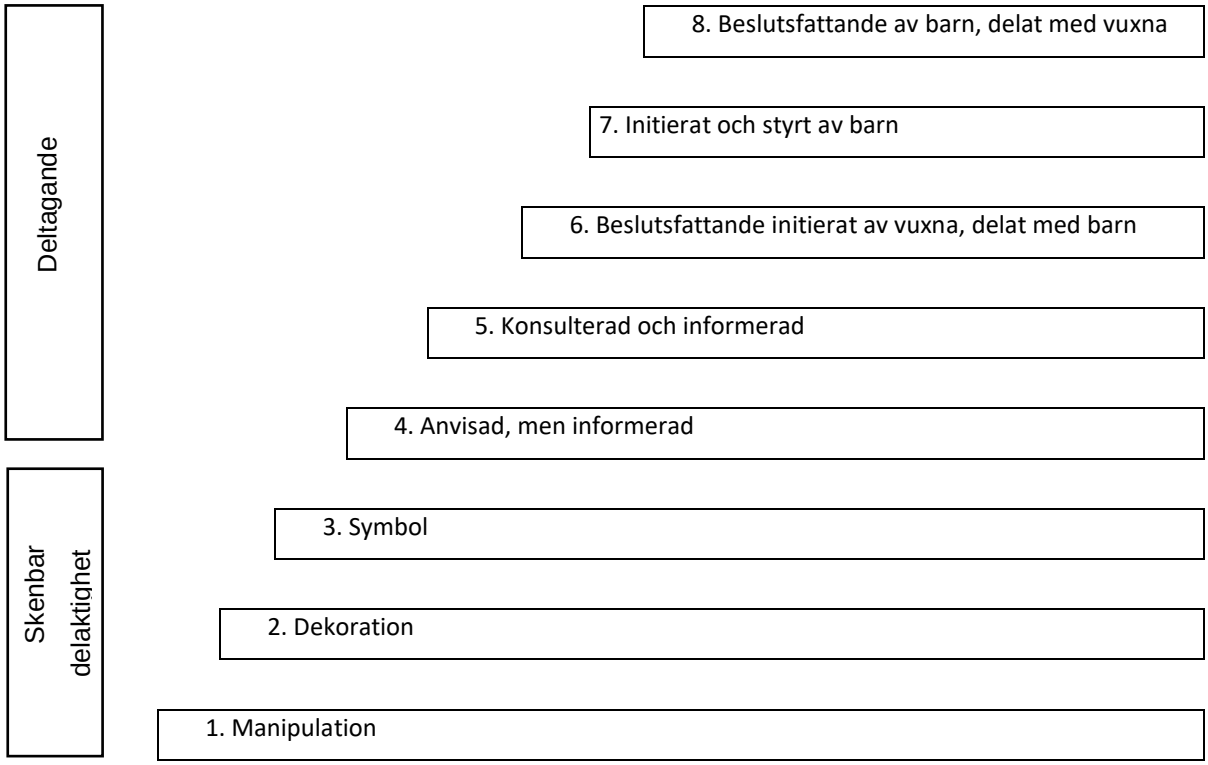

På det första steget *manipuleras* barnet och deltar i sammanhanget utan att förstå det. Ett exempel på detta är att iklä ett barn, som inte kan läsa, plagg med politiska budskap. Steg två innebär att barn används som *dekoration*, till exempel politiker som låter sig bli fotograferade när de håller barn i famnen. På steg tre har barnen ett *symbolvärde* och det innebär att barns deltagande inte är på riktigt utan de är med för att de ska symbolisera någonting. Barnen har alltså inget inflytande alls i dessa tre steg (Eriksson & Näsman, 2007; Hart, 1992; Segerström, 2019).

I den övre delen av delaktighetsstegen, steg 4–8, visas olika steg av (riktigt) *deltagande* (Eriksson & Näsman, 2007; Hart, 1992; Segerström, 2019). Hart har listat fyra deltagandekrav som innebär att barnen förstår projektets syfte, de vet vem som fattade beslutet om deras deltagande och varför, barnen har en meningsfull roll, barnen anmäler sig frivilligt till projektet efter att de fått tydliggjort för sig vad det handlar om (ibid.). Att bli *anvisad men informerad* är steg fyra som Eriksson och Näsman beskriver som en viktig förutsättning för delaktighet. Denna innebär att barnet har blivit informerat vad saken gäller men har inte någon möjlighet att påverka beslut som rör saken. I steg fem, *konsulterad och informerad*, är barnet informerad om vad saken gäller och ges även en möjlighet att yttra sig i saken. I steg sex, *beslutsfattande initierat av vuxna, delat av barn*, är det fortfarande de vuxna som tar initiativet till handlingen men skillnaden är att nu delas beslutsfattandet med barn. I steg sju, *initierat och styrt av barn*, är det barnen som tar initiativ och beslut och de vuxna ger ger sitt stöd. I det åttonde och högsta steget, *beslutsfattande initierat av barn, delat med vuxna*, innebär att barn tar initiativ till exempelvis ett problem och sedan får med sig vuxna i att hitta en lösning på problemet (Eriksson & Näsman, 2007; Hart, 1992; Segerström, 2019).

Hart menar att det bör finnas möjligheter för barn att successivt öka sin delaktighet i samhället och på så sätt göra anspråk på demokratin. Delaktighetsstegen handlar inte om att alla barn ska befinna sig på det högsta steget, utan om att barn ska ges möjlighet att befinna sig där (ibid.).

Fördelar med delaktighet menar Hart är att ungdomar och barn hittar möjligheter att utveckla sin kompetens på ett ansvarsfullt sätt. Att de i delaktigheten förutom att få sin röst hörd upptäcker även andras rättigheter och perspektiv att ta hänsyn till. På en samhällelig nivå menar Hart att barn och ungdomars kulturella och politiska organisation stärks när de lär sig från sina positiva upplevelser att organisering kan fungera på ett fördelaktigt sätt för deras egenintresse.

Hart menar att delaktighet är avgörande för barn och ungdomars utveckling av sin personliga kompetens vilket vi ser att barnombuden även strävar efter, att göra barn och unga delaktiga i beslutsprocesser för att de senare ska stärkas i sin roll som rättighetsbärare. Vi har använt oss av de olika delarna i delaktighetsstegen för att i vår analys lägga fokus på i vilken grad barnombuden gör barn och ungdomar delaktiga i processen att få sina rättigheter tillgodosedda.

4.2 Företrädarskap (advocacy)

Företrädarskap (advocacy) har som mål att ge röst åt utsatta personer eller grupper. En form av företrädarskap kan ses som en participativ praktik där båda parter samverkar och där företrädaren inte tar över och passiviserar klienten (Payne, 2015). Ett sådant synsätt överensstämmer i stora delar med den typ av företrädarskap som barnombud representerar.

I den engelska myndighetens, Department of Health, riktlinjer för företrädarskap (advocacy) för barn beskrivs att advocacy handlar om att lyfta barns röster och se till att deras rättigheter, åsikter och önskemål kommer fram och respekteras. Det handlar även om att bemyndiga (empowering) barn och möjliggöra för dem att navigera i välfärdssystemet och samhället i stort (Department of Health, 2002).

Payne beskriver två typer av företrädarskap, dels en individinriktad praktik med fokus på att få tillgång till välfärdsrättigheter. Dels en form av företrädarskap som innebär att representera och driva opinion för större grupper och deras intressen. I många organisationer fungerar dessa två former av företrädarskap ömsesidigt förstärkande. Genom den konkreta praktiken blir det tydligare vilka frågor som är viktiga att driva.

Den individinriktade formen av företrädarskap rymmer en stor potential av empowerment. Payne menar att ett kontinuerligt lärande med syfte att skapa insikt och kunskap om sin situation och de strukturer man är en del av, är en viktig del i företrädarskapet. I förlängningen kan detta leda till att klienter utvecklar en form av "self advocacy" eller "citizen advocacy". Översatt till kontexten med barnombud kan det ses som att tillhandahålla verktyg för att barn och ungdomar själva ska kunna hävda sina rättigheter och intressen.

Den svenska forskningen om företrädarskap handlar till stor del om att företräda grupper. Forskning när det gäller företrädarskap för enskilda individer handlar främst om personliga ombud inom psykiatrin. Denna typ av ombud har funnits sedan 2001 (Järkestig-Berggren, 2006). Järkestig-Berggren pekar på de anglo-saxiska förebilderna och en ombudsverksamhet där viktiga delar i den sociala praktiken är dels empowerment som ett medel att nå brukarinflytande, dels företrädarskap för att lyfta gruppens rättigheter. Vi ser att personligt ombud har stora likheter med barnombuden, trots att det i stort handlar om olika målgrupper har företrädarskapet fundamentala likheter genom att i båda fall lyfta individers röst och hävda rättigheter.

4.3 Empowerment

För att förstå barnombudens arbete har vi även valt att använda begreppet empowerment eftersom vi under intervjuerna kunde urskilja att en stor del av barnombudens arbete påminde om empowermentinriktat arbete. Payne (2015) menar att det är ett begrepp som handlar om att öka förmågan att komma över sociala hinder, öka självtillit och självförtroende samt förmågan att fatta egna beslut. Detta rymmer även en ökad självkontroll som kan ta sig uttryck i att gå från ett passivt objekt för andras beslut och insatser till ett eget handlande subjekt (Askheim, 2007; Løken, 2007). Det

finns ingen klockren översättning av empowerment till svenska, men en vanlig översättning är bemyndigande.

Att arbeta empowermentinriktat syftar således till att skapa förutsättningar för individer att bli mer kapabla att ta kontroll över sina liv och att kunna delta aktivt i beslut som rör en själv. Detta genom att stärka individens självförtroende och resurser, som till exempel kunskaper och färdigheter, för att individen därmed ska kunna ta makten över sig själv (Askheim & Starrin, 2007; Askheim, 2007; Payne, 2015).

När Løken (2007) skriver om empowerment lyfter hon fram att för en människa i en maktlös situation ska kunna hitta lösningar och se sig själv som en aktiv och kompetent aktör behöver personen bli stöttad, stärkt och uppmuntrad. Detta kan bidra till att individen ser sina möjligheter och resurser vilket ger större möjlighet att "ändra en problemhistoria till att bli en möjlighets- och bemästringshistoria" (Løken, 2007, s.164). Payne (2015) menar att empowerment, ofta genom en praktik som utgår från företrädarskap, även syftar till att uppnå social rättvisa.

Vi har fokuserat på ett individuellt empowermentperspektiv eftersom barnombuden framförallt arbetar med enskilda ärenden. Detta står inte i motsatsställning till empowerment som teoretiskt begrepp i kollektiv form. Ett sådant empowermentbegrepp handlar om medvetandegörande, egna erfarenheter hos exkluderade grupper och mobilisering av maktresurser syftande till social förändring och utveckling (Sjöberg & Turunen, 2018). Dessa två perspektiv kompletterar varandra.

5. Metod

5.1 Forskningsdesign

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ studie då vi är intresserade av informanternas erfarenheter och upplevelser av att arbeta som barnombud och vilka möjligheter ett sådant arbete rymmer. Erfarenheter och upplevelser är svåra att mäta statistiskt; kvalitativa data kräver en annan form av inhämtning, bearbetning och tolkning vilket motiverar en kvalitativ ansats (Bryman, 2011). Som bakgrund till intervjuerna med barnombuden och för att bättre förstå och analysera problemområdet använder vi oss av befintliga regelverk, rapporter, utredningar och utvärderingar från myndigheter och organisationer. Det sätter in informanternas erfarenheter i en aktuell social kontext.

Vi använder oss av en abduktiv ansats då vi redan innan undersökningen visste till stor del hur vi skulle avgränsa fältet, eftersom vi redan hade en del kunskap om och förförståelse av området. Samtidigt ville vi vara öppna för det material vi fick fram och på så sätt bättre kunna koppla antaganden och teorier till verkligheten. Detta skedde i växelverkan mellan tidigare formulerade utgångspunkter och frågeställningar och den information som empirin gav, vilket Patel och Davidson (2011) menar är vad som utmärker en abduktiv ansats. De beskriver att den abduktiva ansatsen är en kombination av induktion och deduktion. Vidare skriver de att det positiva med den abduktiva ansatsen är att den inte låser forskaren i lika hög grad som induktiv och deduktiv. Samtidigt påpekar de att det kan finnas en risk att forskaren färgas för mycket av tidigare erfarenheter och förförståelse.

5.2 Avgränsningar och urval

För att ge svar på våra frågeställningar och vårt syfte valde vi att göra semistrukturerade intervjuer. Under urvalsprocessen sökte vi efter verksamheter, både ideella och kommunala, där det arbetade barnombud och mejlade sedan dessa. För att avgränsa oss till en population gick vi efter definitionen *barnombud som kan gå in i enskilda ärenden och företräda barn och unga* samt *att detta utgjorde en väsentlig del av deras arbetstid.* Vi har valt att undersöka fenomenet barnombud och inte funktionen barnombud. Fenomenet barnombud menar vi är de som kallar sig för barnombud. Funktionen barnombud behöver inte kalla sig för barnombud, men arbetar på samma sätt. Vi gjorde även valet att fokusera på barnombud som arbetar i organisationer som är fristående och oberoende av kommun och stat. Därmed uteslöts barnombud anställda inom kommuner och myndigheter. Att vi tagit fram dessa urvalskriterier innebär att vi använt oss av ett målinriktat urval, vilket innebär att styra urvalet efter kriterier som tagits fram utifrån studiens syfte (Bryman, 2011).

De informanter vi identifierade som intressanta för vår undersökning var barnombud vid organisationerna Barnrättsbyrån, Maskrosbarn och Stadsmissionen Unga Station Järva, samtliga i Stockholm, samt Barnombudet i Uppsala län. Vi kontaktade barnombuden vid organisationerna och frågade om någon eller några av dem ville ställa upp för en intervju. Sex intervjuer genomfördes med

två barnombud från Barnrättsbyrån, två från Stadsmissionen Unga Station Järva och vardera en från Maskrosbarn och BOiU.

5.3 Etiska överväganden

Inom den humanistiska-samhällsvetenskapliga forskningen i Sverige används vanligtvis fyra huvudprinciper för att säkerhetsställa etiken inom forskningen; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Patel & Davidson, 2011; Vetenskapsrådet, 2017). Dessa har även vi utgått från i denna studie. *Informationskravet* handlar om att informera om frivilligt deltagande, informanternas rätt att avbryta medverkan, informeras om syftet med undersökningen och vad som ingår i undersökningen (Bryman, 2011; Lag 2003:460 om etikprövning av forskning som avser människor, 16§; Vetenskapsrådet, 2017). Vi skickade ut ett informationsbrev där detta framgick samt vem som är forskningshuvudman. Vidare har vi informerat, både i informationsbrevet samt muntligt vid intervjutillfällena, om *samtyckeskravet* som innebär att deltagarna själva bestämmer om sin medverkan och att de när som helst under studiens gång kan avbryta medverkan samt att de har rätt att avböja att svara på specifika frågor (ibid.). *Konfidentialitetskravet* som innebär att det material vi samlar in i förtroende inte kommer att spridas utan förvaras otillgängligt för obehöriga (ibid.), detta informerade vi även om i informationsbrevet. Vi menar att vi har upprätthållit konfidentialitetskravet på så sätt att vi är de enda tillsammans med vår handledare som tagit del av intervjumaterialet. Vi diskuterade även med vår handledare om hur vi skulle gå tillväga gällande avidentifieringen av intervjupersonerna. Vi kom fram till att på varje organisation arbetar det fler än ett barnombud, vilket gjort att vi i resultatdelen och analysdelen delvis kunde presentera vilken organisation barnombudet kommer från, detta för att göra det lättare för läsaren att följa med i texten samt för att visa på eventuella skillnader. *Nyttjandekravet* innebär att den information som samlas in om deltagarna endast kommer att användas för studiens ändamål (ibid.). Detta har vi sett till genom att inte sprida intervjumaterialet och endast använda det till den aktuella studien. När uppsatsen väl är examinerad kommer materialet även att raderas.

5.4 Datainsamling

Den datainsamlingsmetod vi använt oss av är semistrukturerade intervjuer. Intervjuerna fokuserade på intervjupersonernas perspektiv på sitt arbete som barnombud, hur barnombud arbetar med att stärka barnets rättigheter och hur barnombuden själva ser på sin roll. Ett av skälen till valet av semistrukturerade intervjuer, utöver att de ger en bra kombination mellan frihet och struktur som passar den kvalitativa studiens karaktär (Bryman, 2011), är att i tillämpliga fall kunna jämföra de olika intervjupersonernas svar och dessutom relatera dessa till barns rättigheter formulerade i barnkonventionen.

Vi har intervjuat sex barnombud på fyra civila organisationer som arbetar med barn och ungas rättigheter. Intervjuerna har varit mellan 40–70 minuter långa. Vi har i intervjuerna utgått från följande teman: yrkesroll och funktion, grundläggande om barnombud, möjligheter och barriärer, värdet av barnombud; vad de upplever att deras roll gör för (skillnad för) den enskilde, barnkonventionen samt förändring och framtid.

På grund av den tid och våra resurser har vi begränsat antalet intervjuer. Det hör också till bilden att det var svårt att få till intervjuer då det är en mycket stor efterfrågan på barnombudens tjänster vilket gjort att de varit uppbokade.

5.5 Bearbetning, tolkning och analys

Intervjuerna har spelats in och sedan transkriberats och kodats. Kodningen utgår från våra intervjufrågor för att på bästa fånga information utifrån syfte och frågeställningar. Vi sorterade delar/meningar ur materialet som vi ansåg vara relevanta för studiens syfte. Detta gjordes med hjälp av färgkodning. För att få överblick och struktur och för att kunna analysera och tolka materialet samt lättare fånga upp nya områden och kombinationer som framkommer av materialet, bröt vi ut olika teman ur materialet. Vi kunde identifiera fem framträdande teman som var genomgående i alla intervjuer. Dessa var: *Relation och tillit, Delaktighet och att lyfta barnets röst, Att fungera som bro, Utmaningar och hinder* samt *Framtiden och barnkonventionen.*

Materialet har analyserats genom att vi gjort en koppling mellan de transkriberade materialet och tidigare forskning. Vi har även analyserat det med hjälp av teorier om advocacy, empowerment och delaktighetsstegen. Genom detta sätt möjliggör vi att hitta eventuella samband, likheter och skillnader utifrån syftet. I denna del har vi försökt identifiera hur olika problem och utmaningar i arbetet beskrivs och vilka lösningar, arbetssätt, former och verktyg som de pekar på, inte minst med fokus på upplevda hinder och möjligheter för barnombud.

5.6 Studiens tillförlitlighet

Eftersom vi valt att utföra en kvalitativ studie blir frågan om generaliserbarhet till en större population i mer kvantitativa termer mindre relevant. Vårt syfte har snarare varit att kunna identifiera, beskriva och analysera de delar av barnombudens arbete som de själva ser som väsentliga, vilket Bryman (2011) menar att den kvalitativa forskaren bland annat strävar efter samt efter vilken mening dessa delar rymmer. Studien ger också möjlighet att peka på frågor som är intressanta att studera vidare och på så sätt bidra till en vidgad diskussion av ett aktuellt ämne.

För att säkerställa eller få en uppfattning av resultatets kvalitet och pålitlighet använder vi Guba och Lincolns (1994, refererade i Bryman, 2011) kriterier för tillförlitlighet, som motsvarar den kvantitativa metodens begrepp reliabilitet och validitet. Tillförlitlighet delar de upp i fyra delkriterier. Det första delkriteriet kallar de *trovärdighet*, det vill säga hur sannolika resultaten i en undersökning

är, vilket motsvarar den kvantitativa undersökningens interna validitet. Det kan finnas en risk att informanterna, engagerade och angelägna om att beskriva sina arbeten så positivt som möjligt, ger en bild som delvis kan vara osann eller överdriven. Vittnesbörden är så pass lika i väsentliga avseenden att samtliga i så fall skulle förvränga sin arbetsverklighet på samma sätt, vilket vi menar inte är särskilt troligt. Vi bedömer även att informanternas professionalism minskar risken att detta skulle inträffa. Samtidigt är detta ett mer begränsat problem eftersom det är barnombudens bild vi är intresserade av i denna studie. Om vårt syfte hade varit att ge en mer heltäckande och nyanserad bild hade det krävt att intervjua flera aktörer inom detta område.

Ett annat delkriterium är *konfirmering*, det vill säga risken att undersökarens värderingar påverkar resultaten (ibid.). Vi är medvetna om att vår i grunden positiva inställning till barnombudens arbete skulle kunna påverka tolkningen av resultaten; av den anledningen har vi försökt undvika värderande ord och formuleringar. Det är vår förhoppning att denna medvetenhet bidrar till att minska eventuella snedvridande effekter.

Resultatens tillämpbarhet i andra sammanhang kallar Guba och Lincoln *överförbarhet*, "transferability", och kan sägas motsvara extern validitet. Det är en viktig fråga om det finns erfarenheter som är giltiga och som skulle kunna användas inom andra delar av socialt arbete. Det är vår bedömning att stora delar av resultatet har relevans för socialt arbete med såväl barn och ungdomar som vuxna. Den kan ge indikationer om vilka faktorer som är viktiga för arbete med att stärka individers delaktighet och rättigheter. Det krävs givetvis fler studier inom detta område för att kunna bedöma relevansen av kunskap om barnombudens arbete för andra sociala verksamheter. Om detta resonerar vi kring i diskussionsavsnittet.

Det fjärde delkriteriet handlar om *pålitlighet*, i betydelsen att en liknande undersökning ger i princip liknande resultat (motsvarar reliabilitet) (ibid.). För att säkra denna form av pålitlighet och möjliggöra granskning beskriver vi alla stegen/faserna i undersökningen. Bland annat genom att återge teoretiska utgångspunkter, intervjuguidens innehåll, hur intervjuerna genomfördes och hur vi sammanfattar, tolkar och analyserar materialet. Handledning, opponering och medstudenters läsning kan också ses som delar i en granskning som bidrar till pålitligheten.

5.7 Metodreflektion

Barnombudens arbete inbegriper flera aktörer. Det är utöver barn och unga; föräldrar, skolpersonal och myndighetspersoner som möter barnen och utgör delar av deras värld. Hade tid och resurser funnits hade det givetvis varit värdefullt att vidga gruppen intervjuade för att få en ökad pålitlighet och ge en motvikt till en eventuell partiskhet hos barnombuden. Det finns risk för en viss ensidighet att bara intervjua barnombud. Å andra sidan har vi kunnat renodla och fördjupa de erfarenheter och reflektioner barnombuden har om sin verksamhet och hur de ser på förutsättningar och sammanhang för sitt arbete.

Det finns bara ett fåtal personer som kallar sig barnombud och som jobbar i Sverige på det sätt vi beskriver i denna studie (bl.a. i del 1 och 5.2). Sannolikt finns det relativt många som arbetar med att stötta barn och ungdomar i utsatta situationer, och som också vid behov företräder dessa i kontakter med myndigheter. Ofta handlar det om personer i idéburna organisationer som riktar in sig på en specifik målgrupp. Men de kallar sig inte alltid barnombud eller företrädare. Den gruppen når vi inte, trots att den är relevant, eftersom vi valt att fokusera på fenomenet barnombud och inte funktionen barnombud (se 5.2). I fortsatt forskning kring dessa frågor anser vi denna grupp som viktig att inkludera.

De vi intervjuat arbetar främst med barn och ungdomar i Stockholms storstadsområde samt Uppsala län. Sannolikt skulle resultaten skilja sig till viss del om man intervjuade barnombud eller motsvarande som arbetar med samma uppgifter i mindre och medelstora städer eller landsbygd. I mindre orter kanske det är andra aspekter och dilemman som blir intressanta. Hur dessa skillnader ser ut kan vi inte uttala oss om eftersom den geografiska aspekten inte ryms i denna undersökning. Det vore intressant att i framtida undersökningar belysa hur företrädarskap i den bemärkelsen som barnombud arbetar, ser ut i mindre kommuner och om det eventuellt skiljer sig geografiskt.

6. Resultat

Utifrån den empiri som intervjuerna gav kunde vi identifiera fem framträdande teman som var genomgående i alla intervjuer. Dessa teman var *Relation och tillit, Delaktighet och att lyfta barnets röst, Att fungera som bro, Utmaningar och Hinder* samt *Framtiden och Barnkonventionen*.

När vi presenterar vad barnombuden berättat har vi valt att inte skriva ut respektive barnombud och organisation när vi har tolkat de som eniga i sina svar. När barnombuden skiljer sig åt i sina svar visar vi detta genom att skriva ut vilket av barnombuden som sagt det vi presenterar. I slutet på varje tema har vi sammanfattat vad vi kommer att ta vidare i analysen.

6.1 Relationer och tillit

I denna del presenterar vi barnombudens beskrivning av sitt arbete med relationer och tillit och vad de upplever det har för betydelse för barn, unga och föräldrar.

När vi frågade vad de tror att barn och ungdomar tar med sig från kontakten med barnombudet berättar en av dem följande:

> Ja, jag tror att många känner att dom för en gångs skull blir lyssnade på. För det är ju jättemånga som beskriver att 'Det är ju ändå ingen som lyssnar på vad jag säger'. Och att då få ha någon som lyssnar och är på deras sida ... Att få öka det hoppet på något sätt. Att det du säger är viktigt. Att stärka dom i att våga berätta, att våga säga vad de tycker, att våga säga vad de vill.

Detta citat speglar kanske något av det mest grundläggande i barnombudens uppdrag, att lyssna, stärka och inge hopp. Att barnen blir trodda på och att det de berättar får en giltighet. Detta återkommer i samtliga intervjuer. Ett av barnombuden talar om att verkligen tro på vad de unga berättar: "Vi har bestämt oss för att vi verkligen tror på det som barn och unga berättar för oss. Och det är vi väldigt benhårda med". En annan intervjuperson berättar även hen att de är tydliga när det gäller uppdragen: "... kärnan skulle jag vilja säga är att vi inte tar in en massa andra perspektiv; det är på barnets uppdrag vi jobbar. Vi tar en tydlig ställning där". Ett barnombud berättar om när hen fått feedback av ungdomen, för sitt sätt att stötta och hjälpa:

> Och när vi går därifrån, precis när vi sagt hejdå, så skickar hon ett sms där det står typ 'Tack för kramen, det betydde så mycket. Jag har hållit inne allt så länge, du är bäst. Kram'. Och då känner jag, vad hade hänt om jag inte varit där. Jag blir så fruktansvärt ledsen. När det sitter nästan tio vuxna där, olika professioner, psykologer, psykiatriker, någon terapeut, två socialsekreterare, en enhetschef. Jag blir bara så... vem? Ja fokus är bara helt fel.

För att företräda barn och stötta dem berättar ett av barnombuden en av förutsättningarna för att bygga upp tillit i relationen:

> För oss är det viktigt att våga skapa relation. Man kanske inte behöver bli privat. Men ändå våga vara personlig. Att det inte är någon fara i det. Det är också en förutsättning om man ska vinna något tillbaka. Om man ska få någons tillit tillbaka och skapa relation och göra ett jobb tillsammans så måste man också våga ge lite.

Barnombuden stöttar och jobbar upp en relation, vilket barnombuden berättar stärker barn och unga. Vad barnombuden ovan berättar handlar alltså inte i första hand om att företräda utan om att vara en person att vara trygg med i exempelvis möten med andra vuxna. Samtidigt är det inte alltid ändamålsenligt att träffa barnet och bygga en relation. Barnombudet på BOiU berättar:

> Eftersom det i allra flesta av våra ärenden är genom en vuxen omsorgsgivare så ifrågasätter inte vi den omsorgsgivaren genom att kräva att få träffa barnet i alla de sammanhangen … Men om vi upplever att den här personen [omsorgsgivaren] är adekvat, och framförallt när det handlar yngre barn så är vår bedömning oftast att det inte är till fördel för barnet att träffa ytterligare en vuxen, som faktiskt inte kommer vara en del i alla processerna för barnet.

Istället för att bygga en relation till barnet är det ibland viktigare att stödja den vuxne (som redan har en relation till barnet) i att hitta vägar att gå för att barnet ska få sina rättigheter tillgodosedda. Även barnombuden på Unga Station Järva arbetar på liknande sätt: "Jag stöttar ju föräldern men det är klart att mitt perspektiv är ju att det ska liksom, att det också handlar om barnet". Barnombuden på BOiU och Unga Station Järva arbetar mycket med barns rättigheter genom föräldrar eller andra vuxna som står barnet nära och behöver ofta bygga relationer med dessa vuxna istället för direkt med barnet som de hjälper indirekt.

Att våga vara personlig i mötet med barn och ungdomar är något som fler av barnombuden berättar om som en viktig del i relationsskapandet: "... bara försöka lära känna varandra så att ungdomen får en bild av vem jag är som person och inte bara någon som ska hjälpa dig att prata med soc... så att jag blir mänsklig". Barnombudet på Maskrosbarn berättar om betydelsen av att de som arbetar där har haft en liknande uppväxt som ungdomarna de möter:

> ... jag kan också säga: 'vi som jobbar på Maskrosbarn är också maskrosbarn …' Jag säger det rakt ut och visar att det är okej att prata om. Och där har ju vi mycket försprång, jättemycket i relationsskapande och tillit. För hos oss är ju normen att ha en dysfunktionell familj snarare än tvärtom och det är en ganska bra icebreaker.

Detta citat visar även hur identifikation kan underlätta att skapa en förtroendefull och personlig kontakt.

Ytterligare en förutsättning för att skapa en tillitsfull relation, menar ett av barnombuden, är att de som barnombud aldrig gör något utan ungdomens vetskap:

> "De får alltid möjligheten att läsa igenom vad vi skriver i vår orosanmälan. Att de alltid vet, även om de inte håller med eller vill ... Sen kan de säga att de hatar mig och 'Varför gör du såhär? Du är ju precis som de andra' Men de vet i alla fall varför och vad som står. Och att jag finns kvar här även om de hatar mig, så finns jag kvar här och svarar på frågor och följer med dem om de vill."

De kan tvingas göra saker som ungdomen inte vill, som till exempel en orosanmälan, men aldrig över huvudet på ungdomen. Trots att ungdomen kan bli arg på barnombudet berättar hen att de alltid finns kvar för dem.

Ett av barnombuden talar om vad deras relation i längden kan ge de barn och unga de möter: “Att den där relationen man skapar ... det kan ju ändå ha något gott med sig, att få ha haft en bra relation med någon vuxen”. Vi tolkar det som att de här talar om en stabil vuxen som kan stötta.

En del av barnombudens arbete handlar också om att de barn och unga de möter ska våga skapa relationer med de som arbetar på exempelvis socialtjänsten, ett av barnombuden berättar: “Man vill ju att barn och unga ska få den där tilliten till vuxna och myndighetspersoner som de behöver; och så möts inte det upp riktigt på det sätt man önskar”. Detta visar att det kan vara en utmaning i arbetet som barnombud när barn och ungas negativa erfarenheter och låga förväntningar till myndighetspersoner bekräftas när de återigen blir bemötta på ett tveksamt sätt och inte får sina rättigheter i termer av delaktighet och medbestämmande tillgodosedda.

Andra viktiga delar i relationsarbetet som barnombuden berättar om är att utgå från de behov som barn, ungdomar och föräldrar har. Ett av barnombuden berättar: “... dom får beskriva vad som är deras bekymmer eller vad som är problemet ...”. De låter barn och ungdomarna definiera sina behov. Barnombuden talar inte om för barnen, ungdomarna eller föräldrarna vad de behöver hjälp med, utan uppdragen tas fram utifrån deras behov.

Ett av barnombuden återkommer flera gånger till hur viktigt det är att möta barn och föräldrar på samma nivå: “Jag arbetar inte utifrån en maktposition. Jag är här för att höra och försöka stödja barnen och föräldrarna”. Fler av barnombuden talar om det betydelsefulla i att inte vara en myndighet. Unga Station Järva berättar: “Och kunna våga berätta. Berätta om sina hemligheter också. Det vågar man inte för olika myndigheter. Utan skam. ... Myndigheter har svårt att skapa förtroendet som vi har...”.

Samtliga barnombud nämner att deras organisation är fristående vilket underlättar att bygga relationer med barn och ungdomar. Att vara en fristående organisation som kan hjälpa till i kontakten med myndigheter är något som samtliga barnombud pekar på som en del av relationsskapandet och som underlättar detta. Ett av barnombuden berättar: “Och att vara fristående ser vi som i grunden en nödvändighet … Det kommer inte funka [att arbeta i den verksamhet som ska kritiseras], det kommer bli för nära den som är chef för mig att jag ska kritisera den”. Barnombuden upplever att det skulle vara svårt att vara anställd på den myndighet de ska bevaka och hävda barns rättigheter gentemot.

Några av barnombuden skapar relationer och förtroende genom deras andra verksamheter i organisationen: “För det har liksom börjat hända mer och mer att folk kommer och säger att ‘jag har hört att ni kan hjälpa till på det här sättet’”. Både barnombud från Maskrosbarn och Unga station Järva berättar att en del av tilliten till organisationerna kommer från att deras besökare känner till dem sen tidigare vilket gör så att barn, ungdomar och föräldrar söker hjälp och stöd hos dem.

Barnombuden på BOiU arbetar mycket med att skapa relationer till barn och unga genom att vara ute på skolor och informera om deras rättigheter: ”sen att dom inte alltid vänder sig till oss utan i bästa fall kanske dom går och pratar med kuratorn så dom kan slussas vidare till rätt instans och att dom har en god relation där”. Målet med informationen är bland annat att barn och ungdomar ska veta vilka de

kan vända sig till, att genom informationen möjliggöra relationer till andra vuxna som kan stötta barn och ungdomar i deras behov.

6.1.1 Utveckling och skillnad

I denna del presenterar vi vad vi menar hör ihop med *relationer och tillit*, alltså vilka konsekvenser dessa för med sig. Konsekvenser vi har sett är hur relationerna påverkar barn och ungas utveckling samt vilken skillnad barnombuden upplever att de gör för de barn och unga de möter i sitt arbete.

Vi frågade barnombuden om de upplevde någon utveckling i barn och ungdomars kontakt med myndigheter varpå ett av barnombuden berättade om en ungdom hen haft en längre kontakt med:

> Och sen fyra-fem månader senare så sitter vi där i samma soffa. Och hon säger ifrån 'Ni har gjort fel. Jag tycker inte ni har lyssnat på mig. Ni har svikit mig, ni har svikit min syster. Det här är inte tillräckligt. Jag känner såhär' … Och det betyder bara att, ja men att man har nött in deras rättigheter, att dom är värdefulla, att dom har ett värde i det dom säger, att det dom säger är viktigt. Och att det tar ett tag innan dom börjar tro på det. Men när dom väl börjar tro på det, det är så häftigt. När det smäller till.

Citatet illustrerar hur det kan gå till när en ungdom genom barnombudets stöttning går från att vara tyst till att se sin egen situation och sitt värde och sina erfarenheters giltighet och att till och med våga säga ifrån. Ett av barnombuden berättar om skillnaden som stödet från barnombudet kan betyda: ”Den här styrkan som kommer fram, när de kan uttrycka 'okej, det här kan jag lösa själv nästa gång, jag vet det'”. Det hen berättar visar att stödet gör så att de vågar och får ett stärkt självförtroende inför framtiden: “Men nu vet jag hur jag kan hantera ett möte där jag kan berätta om mina barns behov på ett tryggt sätt också.' Att man känner sig trygg och stark i sin roll också som förälder”. Hen berättar om vilken skillnad det kan bli när barn eller föräldrar förstår vad en själv kan göra och vad andras ansvar kan vara, när de har förstått hur saker och ting fungerar blir det lättare att hantera liknande situationer själv nästa gång.

Ett av barnombuden berättar om vikten av att bli tagen på allvar: “... att det är värdefullt att någon tar en på allvar och finns med och verkligen kämpar tillsammans med barn och unga. Det säger dom är jättevärdefullt”. Detta är något som barnombuden beskriver att barn och unga ofta berättar att de tar med sig efter kontakten med barnombuden.

Ett av barnombuden berättar hur de tillsammans med barn och ungdomar jobbar för att de bättre ska kunna beskriva sin situation och vilka behov de har, för exempelvis socialtjänsten: ”Hur man uttrycker sig inom myndigheter och vad man säger och hur man är, det gör ju skillnad i vilken hjälp man får. Därför förbereder vi mycket kring det”.

Ett barnombud beskriver att även om ett barn eller en ungdom inte får den hjälp som de hoppats på: ”...att det ändå blir någon sorts positiv förändring i livet. Som man kan ha med sig sen”. Det arbete de gjort tillsammans ger ändå ett värde för barn och ungdomar.

Alla barnombud vi har pratat med berättar att bland det viktigaste är att barnen och ungdomarna slipper vara ensamma i mötena och i sitt kämpande: “Det allra viktigaste är att slippa hålla på ensam som barn och ungdom. Att göra det tillsammans, att få någon som hjälper till och berättar att det funkar såhär och såhär.”. Ett annat citat illustrerar på vilket sätt barnombud kan göra skillnad: “… tonen blev en helt annan bara att vi satt med i rummet utan att vi ens har sagt något. ‘Dom pratar mer direkt till mig, dom lyssnade på vad jag hade att säga’, bara för att vi sitter bredvid”. Bara det faktum att det sitter en annan person där, kan göra att myndighetspersoner beter sig annorlunda.

Det vi ser som det mest centrala i temat *Relationer och tillit* och som vi tar vidare till analysen är att intervjupersonerna beskriver att förutsättningar för att vara barnombud framförallt är att lyssna på barnen, ge deras berättelser giltighet för att därmed bygga en tillitsfull relation och inge hopp samt att de jobbar på barnens uppdrag. Det är också noterbart det stora antal exempel på positiva effekter som detta relationsarbetet resulterar och som framkommer i intervjuerna. Inte minst framhålls värdet av att inte behöva kämpa ensam.

6.2 Delaktighet och att lyfta barnets röst

Delaktighet är en viktig del av barnombudens arbete. I denna del presenterar vi barnombudens berättelser om hur de arbetar med att göra barn, unga samt föräldrar delaktiga i beslut som rör deras liv.

Ett av barnombuden berättar hur det kan gå till när de arbetar med delaktighet:

> Det kan också vara så, att man har haft ett möte och man behöver gå igenom: vad var det som sas? Vad sa handläggaren på det där mötet? Och vad innebär det? Nu har du fått det här beslutet och hur ska vi tänka nu? Vad vill du framåt?

Barnombuden är tydliga med att barnen fullt ska förstå beslutet och vad som sagts på mötet, vilket är en förutsättning för delaktighet. De är även noga med att utgå från vad barnet vill och på så sätt gör de barnet delaktigt i det gemensamma framåtsyftande arbete.

När barn och unga (och ibland även föräldrar) kommer till Barnrättsbyrån formulerar de tillsammans uppdraget och när de sedan är överens om uppdragsbeskrivningen: “... ger barnen oss en fullmakt som vi fyller i tillsammans som gör att vi kan bryta sekretessen hos socialtjänsten, med myndigheter”. Flera av barnombuden talar om hur viktig delaktigheten är för att hitta bra lösningar på den unges situation. Ett av barnombuden berättar om det såhär: “Barn och unga har väldigt bra idéer om vad de behöver för att situationen ska bli bättre”. Hen berättar vidare:

> Mycket handlar om synen på barn och vad de är förmögna till att ta beslut om. Man behöver se att de är experter på sig själva. Även en nioåring kan ju säga hur mycket som helst om vad den behöver, bara den får möjlighet att uttrycka sig på ett sätt som den kan.

Synen på barn och unga som kommer i kontakt med barnombuden beskrivs på liknande sätt, att se dem som kunniga om vad de behöver för hjälp eller stöd.

Barnombudet på Maskrosbarn poängterar vikten av att prata om vilken roll ungdomen vill att barnombudet ska ha på möten. Hen berättar att i möten med myndigheter, missar de vuxna ofta att lyssna till ungdomen:

> Och så får jag räcka upp på handen 'Men kan vi fråga vad hon vill?' Och så kommer det fram 'Men jag tycker inte det där passar mig alls'. Och då har de redan planerat att insatsen ska ske torsdag kvällar, tre timmar. Och dom har inte ens frågat henne någonting.

I samtliga intervjuer berättar barnombuden om att det ofta händer att de behöver avbryta de vuxna i mötena på exempelvis socialtjänsten för att lyfta in barnets eller ungdomens röst, och på så sätt skapa delaktighet. Det är inte alltid det handlar om delaktighet på detta sätt. Ett av barnombuden berättar: "Många som inte vågar ringa soc för det är ju en läskig myndighet i många ögon. Och många som inte vet att man själv kan ansöka om att få hjälp". Det kanske handlar om förutfattade meningar eller dåliga erfarenheter från tidigare men också om okunskap om myndigheterna och hur de fungerar.

Ett av barnombuden berättar hur det kan gå till inför ett möte med socialtjänsten: "Jag hade frågat vad ska jag ha för roll? Och då sa hon 'gör vad du vill, säg vad du vill'". Ibland är barnombudet mer aktivt och ställer frågor och ser till att de andra vuxna på mötet verkligen får höra barnets eller ungdomens tankar och sätt att se saken på och ibland sitter de bara med och lyssnar och tar in informationen som sägs under mötet. Ett annat barnombud berättar: "... ser vi att den unga har en kapacitet att driva det så är ju det huvudtanken. Och det gäller ju även för föräldrar, att hjälpa i lagom utsträckning och det är inte alltid helt lätt". Barnombuden måste samtidigt överväga vad och hur mycket de ska göra så att de inte tar över.

Flera av intervjupersonerna berättar hur de i möten med myndigheter ibland får avbryta de andra vuxna för att lyfta in barnets eller ungdomens röst: "... om man har pratat med dom innan att säga 'ja men nu hörde jag ju att det här var något som var viktigt'. Så att det kommer med, tydligare." Ibland kan det mer handla om att fånga upp och förstärka något som barnombudet uppfattat är viktigt för den unga och på så sätt skjuta in den unges delaktighet i mötet.

Ett av barnombuden berättar om ett barn som hen var i kontakt med som ett flertal gånger hade sökt sig till socialtjänsten för att få hjälp med sin situation. Till slut kontaktade barnet barnombudet för att hon inte upplevde att hon fick någon hjälp. Barnombudet kunde tillsammans med barnet begära ut journaler för att ta reda på vad socialtjänsten gjort med hennes ärende:

> Det har varit en familjebehandlare inom familjen, men det är ingen som har förklarat det för barnet, familjebehandlarna har heller inte träffat barnet. Hon hade ingen aning om det och det tycker jag är väldigt tydligt apropå det här med delaktighet: vad mycket man missar när man inte gör barn delaktiga. För kanske hade hennes känsla av att socialtjänsten visst är en instans att vända sig till, som gör saker och som försöker hjälpa utifrån, om hon hade vetat att dom hade lyssnat och försökt göra någonting.

Eftersom ingen gjorde barnet delaktig i ärendet har det lett till att barnets hopp om förändring och förtroende för socialtjänsten sänkts. Vad barnombudet kunde göra var att med journalerna hjälpa barnet att förstå vad som har hänt och på så sätt berätta vad som har gjorts i barnets ärende.

I rollen som barnombud kommer de inte bara i kontakt med barn. Tre barnombud som vi har pratat med arbetar oftare med barns rättigheter genom en annan vuxen, oftast en förälder. Till Unga Station Järvas barnombud kommer det mestadels föräldrar med yngre barn. Ett barnombuden berättar:

> … det är ändå ganska tydligt att vi hela tiden jobbar med att föräldern ska få stöd som förälder. Och att det faktiskt är barnet som har rätt till trygghet, utveckling, fritid … det kan vara lite trixigt ibland… Men jag skulle säga att grunden är ganska stark, att det är barnets rätt vi vill främja.

De har då valt att fokusera sitt arbete som barnombud på att stötta och stärka föräldrarna för att de ska kunna hjälpa barnen att få sina rättigheter tillgodosedda.

Även barnombudet på BOiU uppsöks av många föräldrar med barn vars rättigheter blivit kränkta och de arbetar på ett liknande sätt som barnombuden Unga Station Järva berättar, barnombudet på BOiU resonerar så här:

> … framförallt när det handlar om yngre barn så är vår bedömning oftast att det inte är till fördel för barnet att träffa ytterligare en vuxen, ... det är så många vuxna ändå att hålla reda på och att då en till som barnet ska berätta sin story för. Vi säkerställer och frågar dom vuxna vad barnet vill.... och ger en beskrivning av hur dom som vuxna omsorgsgivare kan hjälpa barnet att få sin rätt tillgodosedd.

Hen berättar vidare: "Så det är ofta vuxna som kontaktar oss, som är någon slags omsorgsperson. Ibland är det en granne eller en skolpersonal eller mormor eller sådär". Vad barnombudet då kan göra är till exempel: "Vi kan plocka fram ett telefonnummer för det är inte alltid de har den kapaciteten heller. Men däremot har de en omsorgsförmåga och de vill kunna hjälpa". I andra ärenden kan det vara så att de vuxna redan har påbörjat en process men fastnat, då berättar barnombudet: "Och då kan vi säga 'ja men då kan ni ju prata med skolchefen om ni vill ... för det är så här det borde gå till.' Och vi kan hjälpa till att skriva ett klagomål till skolinspektionen.".

Ett av barnombuden på Barnrättsbyrån berättar:

> När vi jobbar på uppdrag av små barn så har vi varit noga med att det ska vara en tydlig rättighetsfråga, för att föräldrar tar ofta över jättemycket. ...och barnets berättelse och problemformulering krymper väldigt mycket när det är mycket vuxenkontakter. Vi ska ju syfta till det motsatta; att barnet ska få synas och höras. Och när det gäller små barn så är det jätteviktigt att det är tydliga rättighetsfrågor, till exempel att man är hemlös.

Hen upplever att när de främst har kontakt med föräldrar kan det leda till att barns berättelser riskerar att hamna i skymundan.

Till barnombuden på Unga Station Järva kommer det framförallt föräldrar som inte är uppväxta i Sverige, ett av barnombuden berättar: "... man har rätt som förälder att sätta gränser, men en ungdom har ändå rätt till sitt, till sin fritid och att i Sverige är det inte konstigt att man har en pojkvän när man är under 18". De har en föräldraskapskurs där de informerar vuxna om barnens rättigheter och skapar samtal kring detta. Hos barnombuden på Unga Station Järva kommer många vuxna som har begränsad kunskap om hur myndighetssverige och lagar fungerar och till barnombudet på BOiU kommer oftare vuxna som har mer kunskap om hur lagar och regler fungerar i relation till myndigheter och barns

rättigheter. Det kräver att de arbetar på lite olika sätt och det ger effekt på hur de stöttar dessa vuxna i processen att se till barnets rättigheter.

Det vi tar med oss i den fortsatta analysen är den mängd av olika viktiga praktiska delar som delaktigheten består av. Det är också återkommande hur viktigt det är att lyfta barnens röst inte minst därför att barn och ungdomar faktiskt är experter på sig själva, att de ofta har en god insikt både i sin situation och vad som kan var de lämpligaste insatserna. Även här framhålls vikten av att arbeta på barnens uppdrag för att skapa delaktighet.

6.3 Att fungera som bro

I denna del presenterar vi barnombudens upplevelser av att agera bro eller länk mellan barn och myndigheter för att samarbetet ska bli bättre samt hur de hjälper barn och ungdomar att navigera i välfärdssystemet.

Ett av barnombuden berättar att socialtjänsten är den största aktören de arbetar med: “Ungefär 70% av våra uppdrag behöver hjälp och stöd i kontakten med socialtjänsten”. De barn och unga som kommer i kontakt med barnombuden har i de flesta fall erfarenhet av att ha varit i kontakt med myndigheter som socialtjänsten tidigare. Något som är gemensamt för samtliga barnombud är att de talar om sin roll som en bro mellan barn och myndigheter, för att få den kontakten att fungera. Ett av barnombuden berättar: “Barnombud är här för att försöka hitta länkar och samarbete på något sätt”. Barnombuden använder sig av olika begrepp som “länk”, “mellanled”, “tolk”, “samhällsvägledare” och “bro”. Ett annat barnombud berättar: ”… följa med på möten med socialtjänsten och tolka: ’Han blev arg för att du sa så här’, att hålla på och medla och förklara”. Ett av barnombuden berättar hur de inför möten med myndigheter ofta pratar med barnet eller ungdomen om på vilket sätt de ska föra fram sina behov och tankar kring sin situation så att kommunikationen ska fungera: “Hur man kan sätta ord och beskriva sina behov snarare än att skrika. Hur kan man sätta ord på vad man behöver. Vad kan man ha för förväntningar på socialtjänsten och på sin handläggare?”. Ett annat barnombud berättar: “Framförallt att skapa broar mellan dom, eller en dialog mellan dom”.

Samtliga barnombud som vi har pratat med är vana vid språket som talas i myndighetssammanhang och att vikten av att kunna kommunicera åt båda håll är avgörande för utfallet för barnet. Barnombudet på BOiU berättar hur de fungerar som mellanled för att de inblandade ska förstå varandra bättre: ”Så då kan ju vi säga till föräldern ‘ja men jag tror rektorn försöker... ‘. Så vi handlar som ett mellanled istället för att de går i klinch”. Barnombuden på Maskrosbarn arbetar på ett liknande sätt och återger vad en ungdom sagt till henne: “Jag förstår ingenting av vad han säger men det är som att du tolkar och översätter”. Barnombudet berättar hur ungdomar inte förstår innebörden av orden som myndighetspersonerna använder vid mötena, till exempel när de pratar om insatser eller åtgärder på socialtjänsten. Ungdomarna kan vara så nervösa att de inte är mottagliga för information:

> Så det är ju ett värde för dom att få en "tolk" … När man kanske är rädd, orolig eller nervös så är man kanske inte supermottaglig för information. Och har man då haft någon som är med på det mötet som sen kan återberätta efteråt.

Ett av barnombuden berättar att det ingår i deras uppdrag att: "... förklara olika myndighetsbeslut, och hur myndigheterna och lagstiftning funkar. Hur olika lagstiftningar går ihop … hur funkar dom tillsammans ...". Barnombuden berättar att deras roll i mötet blir en trygghet för barnet eller ungdomen eftersom de förstår vad som sägs. Det framgår i berättelserna att barn och unga kan bli stressade av all ny information och möten med myndigheter vilket försvårar att uppfatta det som är viktigt av all information.

Ett barnombud på Unga Station Järva berättar om organisationens möjligheter att kunna agera som samhällsvägledare när barn och föräldrar inte vet vart de ska vända sig. Att kunna hänvisa vidare personer till andra aktörer som organisationen vet har bra resurser och personal för att ta emot ärendet: "Eftersom vi har lokalkännedomen också, och vet vilka personer som finns på olika instanser och vilka verksamheter. Så vi kan ju hänvisa till andra ideella organisationer också om det behövs".

Unga Station Järva berättar även att de ibland får gå in och sortera ut vem som gör vad av de olika aktörerna och fördela ansvaret, när ingen riktigt vill ta ansvar: "Och vi jobbar också mycket med det här, skolan har det här ansvaret, du har det här ansvaret".

Även relationen och samarbetet mellan barnombud och myndigheter är viktiga att vårda för att barnombudens arbete ska fungera. Ett av barnombuden berättar: "... i de flesta fall så hittar vi den där balansen. Vårt absolut största mål är ju att skapa en tillit hos barnet eller ungdomen till det hjälpande systemet i Sverige, alltså skolor, socialtjänst med mera", en annan berättar:

> För många på framförallt ledningsnivå så är vi en aktör som är ganska känd … vi har en ganska god position att börja samtalet ifrån … vi har en förståelse för deras position och komplexiteten … socialtjänsthandläggarna har ju hög omsättning. Så där kan det ju vara personer som är ganska nya och som inte riktigt vet hur de ska hantera oss då. Så att det är ju väldigt olika.

Att barnombuden är etablerade bland olika myndigheter och instanser för att utveckla barns rättigheter i samhället bidrar det till att deras samarbete fungerar bra. Hos nyare myndighetspersoner kan det upplevas som att barnombuden ibland ifrågasätter deras arbete vilket i sin tur kan upplevas som en osäkerhet bland nyanställda, eftersom de inte har upplevt en tidigare kontakt med barnombuden på organisationen. Barnombudens förståelse för komplexiteten i myndighetspersoners arbete bidrar till att samarbetet mellan myndigheter och barn utvecklas.

Ett annat barnombud berättar att samarbetet med myndigheter kan försvåras av myndighetspersoners inställning: "Jag tänker att vuxna behöver släppa på sin jäkla stolthet". Hen berättar vidare om sin upplevelse av att myndighetspersoner ibland behöver hävda sig gentemot barnombuden vilket blir begränsande i arbetet. En av intervjupersonerna berättar "Det handlar jättemycket om person, vissa fungerar samarbetet jättebra med .... Och i vissa fall är det lite svårare. De är lite skeptiska och så när vi kommer in". Även detta kan ses som att när myndighetspersoner inte

har arbetet med ett barnombud tidigare så kan det bli en osäkerhet i och med att det är en ny situation att hantera.

Sammanfattningsvis ser vi att barnombudens roll som bro, länk och förmedlare mellan barn och myndighet särskilt i förhållande till socialtjänsten är en stor del av deras arbete och en viktig förutsättning för att skapa delaktighet. Denna del består till exempel av att göra informationen begriplig för barnen men även att kunna förmedla barnens syn till tjänstemännen.

6.4 Utmaningar och hinder

I denna del presenterar vi vad barnombuden upplever för utmaningar och hinder i arbetet som barnombud och vad dessa hinder innebär. Vi presenterar också de juridiska begränsningarna som kan försvåra arbetet för barnombuden.

Flera av barnombuden berättar om att motivera ungdomar och föräldrar att ta kontakt med socialtjänsten. Ett av barnombuden beskriver:

> ... bara att få ungdomen att vilja ha någon typ av kontakt med socialtjänsten. För de, precis som vuxna, får ju höra på nyheterna, uppdrag granskning eller de ser på Flashback, all skit. Och allt det här bra som socialtjänsten gör det kommer aldrig fram. Så det är jättemycket motivationsarbete och att berätta för dom vad socialtjänsten kan göra.

De personer som barnombuden möter har ofta en negativ bild av hur det svenska samhällets funktioner kan hjälpa dem vilket kan göra arbetet svårt ibland. Flera av dem som söker kontakt med barnombuden har upplevt att de stött på problem i kontakten med myndigheter. Ett av barnombuden berättar: "... hade barnet haft en jättebra socialsekreterare så kanske de inte hade kommit hit, så någonting har ju gått fel". Barnombuden berättar att en stor del av arbetet är att utmana barn, unga och föräldrars fördomar om myndigheter. Det kan handla om att berätta vad en myndighet som socialtjänsten kan bistå med för att deras situation ska förändras. Ett av barnombuden berättar: "Deras föreställningar om socialtjänsten och socialsekreterarna och tidigare erfarenheter som tyvärr har varit just det som de föreställer sig". Barnombudet beskriver att barnens fördomar ofta bekräftas.

Barnombuden på Unga Station Järva pratar om deras begränsningar för att kunna utveckla verksamheten och på så sätt kunna stötta och hjälpa fler som är i behov av hjälp och stöd. "Men om vi verkligen skulle dra i den tråden så tror jag att det skulle komma många fler för det finns väldigt stora behov här. Jättestora". De är försiktiga med att annonsera vad de kan erbjuda eftersom de är begränsade av sina lokaler och har för lite personal.

Ett barnombud på Barnrättsbyrån berättar om behoven de ser: "Det är jättesvårt, vi får alltid mycket, mycket fler förfrågningar än vad vi kan ta emot". Samtliga barnombud berättade att de möter barn, unga och föräldrar som är i behov av hjälp men att de inte hinner hjälpa och stödja alla samtidigt. Utifrån detta frågade vi om de prioriterar vissa före någon annan. Ett av barnombuden berättar:

> ... så har vi sagt att vi *inte* ska prioritera, förutom när vi ser att det är barn och unga som är ensamma i kontakt med myndigheter, som inte har något stöd av någon vuxen. Då prioriterar vi dom framför barn som har en förälder eller en skolkurator som ringer och är superpå ... vi prioriterar barn som står helt ensamma och kämpar med något.

En utmaning i arbetet som barnombud är för flera av dem att de inte kan ta emot alla ärenden samtidigt. Andra barnombud berättar även: "... för att hon är ju i livsfara. Så att det är sådana prioriteringar som vi gör ", och "Hur ska vi prioritera? Är det det här eller det här? Beroende på hur allvarlig situationen är ...". Behoven är större än vad de har resurser för. De flesta barnombuden ser många barn och unga som inte får sina rättigheter tillgodosedda. Barnombuden vill helst inte behöva prioritera mellan ärendena utan försöker ta de ärenden som kommer in först, men ibland blir de tvungna att prioritera utifrån hur pass stort behov barnet har.

Ett barnombud beskriver en juridisk begränsning när föräldrar inte vill samarbeta: "… den kanske är under 15 och inte ens är en egen part i sitt eget ärende". Ett stort hinder som hen ser är det faktum att ungdomar under 15 år inte kan ansöka om insatser själva. Ett annat barnombud berättar: "... en ungdom som var 17 år som ville ... byta skola och ort. Och föräldrarna ville inte skriva på". Trots att barnet är över 15 år och har enligt lagtext en högre grad självbestämmanderätt kan det bli problematiskt för barnombud att hjälpa dem eftersom föräldrarna i de allra flesta fall behöver ge sitt samtycke till en insats eller andra förändringar i barnets liv.

Båda barnombuden på Unga Station Järva berättar att arbetet med papperslösa barn och föräldrar är den största utmaningen eftersom de inte har samma rättigheter i samhället som andra: "står du helt utanför systemet och du har barn så har du en otroligt tuff situation liksom. Så det skulle jag nog säga är något utav det absolut svåraste".

Ett av barnombuden berättar om risker hen upplever i kontakten med papperslösa: "Men hur ska vi nå socialtjänsten utan att det inte blir någon risk för familjen. Eftersom det är jättelätt att socialtjänsten säger 'Nej kontakta Migrationsverket,' 'nej du har inte rätt till...'". Det är en svår avvägning om barnombuden ska kontakta socialtjänsten, för det finns en risk att det förvärrar situationen.

Ett annat barnombud berättar att hen upplever att det är frustrerande att inte se en lösning, inte kunna garantera ett totalt skydd och tvingas säga det till föräldern:

> Men han vågade knappt orosanmäla för att han var rädd att då skulle mamman blir mördad ... för det vet vi ju att det händer liksom. Och jag kan inte säga i det läget 'det är klart du ska [orosanmäla] för det kommer de att lösa ska du se'.

I sådana allvarliga situationer blir det ett stort moraliskt dilemma hur man ska göra med en orosanmälan eftersom det kan utsätta en anhörig för stor risk.

Ett barnombud pekar på juridiska utmaningar där barnen hamnar i kläm: "... det finns tydliga juridiska begränsningar i att få de rättigheter som barnet har rätt till. Till exempel vårdnadstvister". Eftersom lagen ser ut som den gör idag angående vårdnadstvister och umgängesfrågor, händer det att

barn *måste* träffa sin förälder, även i de fall de blivit utsatt för övergrepp av föräldern. Att behöva säga till den andra föräldern att "så ser lagen ut" tar emot.

De viktigaste delarna i detta avsnitt handlar om att förändra barns, ungdomars och föräldrars inställning till samhällets institutioner och då främst socialtjänsten och att detta är en stor utmaning. Särskilt som den negativa attityden inte sällan bekräftas vid misslyckade möten med socialtjänsten. En annan viktig begränsning i arbetet är de begränsade resurser barnombudens organisationer har i förhållande till efterfrågan och de prioriteringar barnombuden då kan behöva göra. Juridiska utmaningar och begränsningar i barnombudens arbeten kan uppstå, till exempel när det gäller insatser från socialtjänsten som barnombuden försöker hjälpa barnen att få, kräver föräldrarnas samtycke och detta uteblir. Även de dilemman som uppstår i arbetet med papperslösa är en utmaning.

6.5 Framtiden och barnkonventionen

I denna del presenterar vi hur barnombuden tänker kring att barnkonventionen blir till lag 1 januari år 2020. Vi bad barnombuden att berätta hur de tänker kring framtiden och deras roll som barnombud.

Alla barnombud som vi pratat med är positiva till att barnkonventionen blir lag men frågorna om vilken påverkan det får i praktiken är flera, ett av barnombuden berättar: "… det finns väldigt mycket lagar nu redan, det är bara det att dom inte tillämpas". Ett annat barnombud berättar liknande, att barnkonventionen hittills inte har anpassats: "...min erfarenhet i kontakt med myndigheter är att det inte alls anpassas till barnkonventionen. Det blir en utmaning för dem också". En tredje berättar även: "Men det är aldrig någon som lyssnar på barnkonventionen. Eller sällan i varje fall".

Alla fyra organisationer som vi pratat med driver ett stort påverkansarbete för barns rättigheter. Flera av intervjupersonerna nämner att de tar med sig det som de får ta del av i de enskilda ärendena in i påverkansarbetet för att veta vad som inte fungerar i samhället och behöver bli bättre. Barnombudet från BOiU berättar att de har en omvärldsbevakning där bland annat lärdomar från de enskilda ärendena är en del.

Fler av de intervjuade har redan märkt att det har blivit ett större fokus på och intresse för barns rättigheter från många verksamheter. Ett barnombud upplever att berörda aktörer börjar fråga sig vad det kommer innebära för dem och där ser hen en möjlighet och öppning att ta till vara på det och vara med och påverka:

> … det är ett mycket större fokus, ett större intresse från alla möjliga verksamheter … 'vad kommer det här att innebära för oss?'. Så där ger ju det oss en jättestor öppning och momentum om att liksom ta vara på det, och jobba med deras förberedelser. Men inte minst för de juridiska domstolarna, att dom faktiskt nu kommer att läsa barnkonventionen för att det är inte säkert att de har gjort och faktiskt också intresserar sig för innebörden av den.

Det finns en tvekan hos flera av de intervjuade om det kommer bli så stor skillnad när barnkonventionen inkorporeras i svensk lag. Barnombudet på BOiU berättar: "Men jag tror inte att det kommer vara barnkonventionen juridiskt, möjligtvis att det kommer att få lite mera tryck men det

kommer inte vara den juridiska texten i sig som gör skillnaden”. Det ena barnombudet på Barnrättsbyrån pratar om barnkonventionen och hur hen tror att den kommer att påverka framtiden: ”Sen vet jag inte hur det kommer att se ut men domstolarna kommer behöva pröva den på ett tydligare sätt, beroende på hur det kommer bli, hur den inkorporeras i lagstiftningen. Så det bli en spännande tid framöver”. Ett annat barnombud berättar att det bör ske ett skifte i perspektiv i hur man ser på barn: ”Sen tror jag man bara behöver jobba stenhårt för att byta skifte från föräldrarätt till barnrätt, det tror jag är ett långt arbete”. Hen menar att eftersom lagarna som finns idag är uppbyggda på att återförena familjer så riskerar barnets perspektiv att försvinna.

När barnombuden pratar om barnkonventionen är det fler av dem som berättar att de välkomnar den som lag men att det inte räcker. Fler av dem upplever att det kommer att behövas förändringar på olika nivåer i samhället. Ett av barnombuden berättar om behovet av ett paradigmskifte i framtiden för att barns rättigheter ska kunna tillgodoses i och med att barnkonventionen blir till lag:

> Men sen handlar det delvis tänker jag också om … att vi väldigt länge har varit i åtgärdandefasen när vi egentligen behöver vara i främjandefasen … men vi behöver lägga mer kraft på förebyggande och det vi kan bidra med och gör mycket är att försöka förskjuta fokus dit och se till att man inte plockar resurser där ifrån för att man helt plötsligt måste göra en massa åtgärdanden. Och det paradigmskiftet behöver göras nationellt också.

Ett annat barnombud berättar om vilken förändring hen hoppas på: ”jag tror att man kommer behöva mer av en praxis som visar på hur socionomer eller … domstolar … visar konkret hur man faktiskt har jobbat med barnets perspektiv”. Barnombudet berättar att hen hoppas även på att ”… samhällsdebatten kommer föras på ett plan där man lyfter de rättigheterna som faktiskt finns i barnkonventionen …” Hen berättar att i och med inkorporeringen av barnkonventionen tror hen den kommer att bli ett “konkret verktyg” att använda sig av i arbetet. När ett annat av barnombuden pratar om framtiden och sin roll som barnombud: ”Så jag önskar att fler ungdomar får veta att det finns personer som gör det här och tycker det är viktigt och gör det för att det är värdefullt”. Förväntningarna på inkorporeringen av barnkonventionen handlar om en ökad samhällsdebatt och en ökad kunskapsspridning om barnombuds funktion. Barnombuden hoppas även på att hela det svenska välfärdssystemet, till exempel berörda myndigheter och domstolar, ska ta till sig barnkonventionen och skapa riktlinjer för hur arbetet med barns rättigheter ska se ut. ”Ska vi kräva andra att göra det här? … är det vårt ansvar? Är det andras ansvar? På vilket sätt kan vi hjälpa?”. Ett annat barnombud resonerar följande: “Hur mycket ska man liksom skjuta över på civila samhället, men sen samtidigt hur mycket ska faktiskt också civila samhället vara med och utmana liksom staten eller kommunen och faktiskt trycka på barnets perspektiv”. Det finns även en undran över vem som ska göra vad när det kommer till arbetet med barns rättigheter. Ett av barnombuden pratar om barnombud som roll, hur den skulle kunna utformas för att göras tydligare och skapa ramar för detta: ”… ge utbildning till alla barnombud för att bli typ nästan: ’du blir ombud’. Vi har också projektledare och utvecklingsledare som jobbar med frågan: hur kan det se ut i framtiden?”.

Barnombudet på BOiU pratar om deras form och utveckling av barnombud och varför hen tycker att den är framgångsrik:

> … att vi ju tycker att det borde finnas lokala, fristående barnombud nära alla barn. Och sen exakt hur dom är utformade, vi gillar ju våran form. Såklart! Att kunna ha det här breda greppet, att jobba både förebyggande och främjande för att skapa verklig skillnad för många barn men ofta utifrån ett enskilt barns fall.

Resonemangen kring hur rollen och funktionen barnombud skulle kunna se ut i framtiden är lika bland barnombuden. Samtliga pratar om vikten av information till vuxna, myndigheter samt barn och unga. Det gemensamma är bland annat att barnombudets roll bör vara en fristående aktör som barn och unga har rätt att få tillgång till i processer som rör dem: ”… fler barn ska få det och att det ska vara en självklarhet för alla, att ungdomen vet, att myndigheterna vet”; “Och att vara fristående ser vi som i grunden en nödvändighet”. Barnombuden berättar även om att det behöver hända mer saker än att ”bara” lägga till barnkonventionen, de pratar bland annat om: ”ett välfärdssystem som är i förändring”, ”skifte från föräldrarätt till barnrätt”, ”paradigmskifte”, ”nya praxis” och ”Det skulle behövas få till, att inte bara föräldrar, utan att också barn får ett juridiskt ombud som kan stå för deras röst [i vårdnadstvister]” som saker som behöver ske för att barns rättigheter i samhället ska verkställas.

Som sammanfattning av detta tema kan nämnas att det finns en positiv men avvaktande attityd till att barnkonventionen blir svensk lag. Barnombuden pekar på att man redan tidigare borde ha följt barnkonventionen från samhällets sida och att det finns fler lagar som inte följs. Barnombuden anser också att det inte räcker med att barnkonventionen blir lag, det behövs också ett skifte i perspektiv från föräldrarätt till barnrätt samt mer praxis kring hur lagen ska tillämpas.

7. Analys

Med utgångspunkt i Harts (1992) delaktighetsstege och Erikssons och Näslunds (2008) översättning av denna samt begreppen företrädarskap (advocacy) och empowerment analyserar vi barnombudens arbete.

Det som var genomgående och tydligt framträdande i intervjumaterialet var två delar. Dels relationerna och dess betydelse, dels hur barnombuden bidrar till delaktighet genom att vara en bro mellan barn och välfärdssystemen. Därför delade vi in analysen i två teman som vi valt att rubricera *Relationer som gör skillnad* och *Att vara bro som möjliggör delaktighet.* Dessa två ser vi som tydligt kopplade till de teorier och begrepp som vi försöker förstå barnombudens arbete utifrån. Det första temat har en koppling till framförallt empowerment och det andra med företrädarskap och delaktighetsstegen.

Det som rör temat *Framtiden och barnkonventionen* väljer vi att inte ha med i analysen utan vi för en kortare diskussion kring denna senare i diskussionsdelen (8.1)

7.1 Relationer som gör skillnad

Av resultatredovisningen framgår att det är ett antal delar som framhålls av barnombuden som fundamentala i deras arbete. Det är bland annat att lyckas bygga en relation som präglas av förtroende och tillit, den ovärderliga betydelsen av att lyssna, den starka solidariteten med barn och unga - flera av barnombuden betonar att det är på barnens uppdrag de arbetar. De är inte representanter för myndighetsvärlden som för många barn och ungdomar kan framstå som skrämmande och stel; de står på barnens sida genom att utgå från barnets perspektiv. Det är de ungas bild och deras behov som är utgångspunkten i arbetet som barnombud. Att skapa en positiv och tillitsfull relation på barn och ungas villkor blir på så sätt en bas och en förutsättning för att deras arbete ska göra skillnad, inte minst för att kunna vara just företrädare eller ombud för barn och unga. Det här tolkar vi som att barnombuden beskriver en empowermentprocess i likhet med den som Payne (2015) och Løken (2007) beskriver. Barnombuden stärker barnen och ungdomarna genom inställningen till dem och den relation de bygger upp.

Barnombuden berättar att de barn och ungdomar som de träffar har gemensamma erfarenheter av att i kontakt med olika myndigheter sällan bli lyssnade på. Heimer et al. (2017) bekräftar barnombudens berättelser om barns upplevelser av att inte bli delaktiga i myndighetsbeslut som rör dem. Barnen som barnombuden träffar har i de flesta fall ett begränsat stöd från familj och vuxna personer i deras eventuella nätverk. Ofta har deras närmaste sällan kunskap om hur systemen fungerar eller vilka rättigheter barnen har. Många av barnen är ganska ensamma och har länge försökt att kämpa på egen hand. Barn och ungdomars situation och förhållanden som intervjupersonerna beskriver liknar de som återges av Dalrymple (2004) och Thomas et al (2017). I dessa studier beskrivs hur barn upplever att de inte bli lyssnade på, vilka konsekvenser av bristande kunskap om

välfärdssystem de upplever och att de har begränsat stöd från nätverk (Dalrymple, 2004; Thomas et. al, 2017).

Utifrån våra resultat uppfattar vi det som att barnen ofta har ett lågt självförtroende i kontakt med myndigheter på grund av tidigare negativa erfarenheter och bristande kunskap om välfärdssystemet och sina rättigheter samt vad de behöver framhäva för att få hjälp. Dessa barn och ungdomar kan ses som en grupp med begränsad makt över sina liv. I barnombudens arbete ser vi att empowerment blir en viktig del i arbetet att stärka dessa barn. Løken (2007) skriver att en människa i en maktlös situation behöver extra mycket uppmuntran och stöttning, vilket är en del av empowermentprocessen (ibid.). En form av hjälp till självhjälp. Att bli stöttad, lyssnad på och trodd på kan i förlängningen förändra en ung människas liv. Thomas et al. (2017) visar att just dessa företeelser kan bidra till att öka självförtroende och att förändra ens självbild, att den unga får insikt om sig själva och sin omvärld. Att bli lyssnad på, känna solidaritet och tillit från en person ger bättre förutsättningar för att kunna påverka sitt liv (ibid.). Løken menar att bli lyssnad och stöttad gör det möjligt att från att vara ett passivt objekt för ett antal insatser närma sig målet att våga vara en handlande aktör. Utifrån resultatet kan vi konstatera hur viktigt det är att känna självförtroende nog för att våga tala för sin sak och tro på att det är relevant och viktigt. Att våga ta kontakt med exempelvis socialtjänsten kan vara ett stort hinder som kräver både mod och kunskap för att komma över, men där relativt små och enkla insatser från barnombudet kan hjälpa barnen att klara det. Även Hart (1992) beskriver att positiva relationer är viktigt för att skapa delaktighet för barn. Detta är en viktig förutsättning för att kunna nå högre upp på delaktighetsstegen.

I de fall då barnombuden hjälper barnen genom att i huvudsak ge stöd till deras föräldrar, och inte fokuserar på relationen till barnet, menar vi att relationen till föräldrarna är viktig utifrån ett empowermentperspektiv. I dessa fall rymmer barnombudens arbete en stor del stödjande och vägledning. Detta visar att det ibland är andra personer än just barnen som behöver bli stöttade och "empowrade" för att barns rättigheter ska kunna tillgodose. I dessa fall handlar det om föräldrar som behöver bli stärkta för att barnen ska få det bättre. Det handlar många gånger om det som Løken (2007) tar upp om att människor i maktlösa situationer behöver få stöd, uppmuntran och att bli stärkta. Det är detta vi ser att barnombuden gör i relation till föräldrar som vill hitta lösningar på de problem som påverkar deras barns liv och rättigheter.

7.2 Att vara en bro som möjliggör delaktighet

Att företräda är en stor och betydelsefull del i barnombudets arbete. Behovet av företrädarskap framgår tydligt i intervjuerna. Målgruppen, barn och unga, beskrivs av barnombuden som en utsatt och, vad gäller den egna situationen och det egna livet, en ganska maktlös grupp. Även Dalrymple (2004) och Thomas et. al (2017) menar att det finns ett stort behov av barnombud för denna målgrupp

och att det är vanligt att motsvarande målgrupp i England inte får sina rättigheter tillgodosedda på grund av bland annat fattigdom, etnicitet och var man bor.

Som framgått av föregående avsnitt är barnombudens uppgift att inte bara företräda som till exempel en advokat gör, utan det krävs något mer än denna typ av formellt företrädarskap. Våra intervjuer visar att arbetet förutsätter att det byggs en positiv relation, förtroende och en ömsesidig tillit mellan barn och barnombud. Detta utgör en bas för det speciella företrädarskap som ett barnombud representerar, på samma sätt som det är fundamentalt för empowerment. Payne (2015) menar att kombinationen av företrädarskap och empowerment förstärker rollen som företrädare men även arbetet med empowerment, det vill säga att de blir ömsesidigt förstärkande. I barnombudens arbetsroll ser vi att företrädarskap i kombination med empowerment är viktigt för att barn ska bli stärkta i sin roll som rättighetsbärare. Det blir en form av företrädarskap som mer innebär att stå bakom barnen och stötta, jämfört med att gå framför och leda barnet i processen. Vi ser också att barnombudens roll förändras under arbetet med de enskilda barnen, där de i början till största delen går före och ju mer stärkt barnet blir desto mer tar barnombuden rollen att gå bakom och stötta barnet i processen. Barnen blir mer självständiga och kan i större utsträckning företräda sig själva, vilket kan ses som en form av self-advocacy som Payne skriver om.

Av intervjuerna framgår att personer som är i kontakt med myndigheter behöver kunskap om hur dessa fungerar och vad de kan bistå med. Barnombuden hjälper barn och unga samt i vissa fall även föräldrar att förstå och navigera i välfärdssystemen. Det förefaller som att systemen bygger på att barn har vårdnadshavare som kan företräda och stötta dem. Samtidigt berättar barnombuden att många unga saknar personer som kan ge det stödet. Under sådana omständigheter menar vi att företrädarskapet blir en bärande faktor samtidigt som det stärker och blir en del av empowerment i den mening vi angett i föregående avsnitt. Vi ser även hur empowerment och företrädarskap bidrar till att öka delaktigheten i de processer och beslut som barn är del av.

Företrädarskapet och delaktigheten börjar i lyssnande och utformandet av uppdraget. I intervjuerna framhålls att barn och unga "ofta har väldigt bra idéer om vad som behövs för att det ska bli bättre i deras liv" och att de är "experter på sig själva". Vi tolkar det som att barnombuden menar att delaktighet är viktig för företrädarskap och hur den rollen utformas. Barns kompetens och kunskap om sig själva betonas och barnombudsrollen innebär då bland annat att denna kunskap ska komma fram vid möten och beslut som rör barnen och inte hindras av deras brist på självförtroende och kunskap i snåriga regelverk och den "byråkratiska djungeln".

Barnombuden berättar att de barn som de kommer i kontakt med har upplevt att de inte är delaktiga i processer och beslut eller får sina rättigheter tillgodosedda. När barn närvarar men inte förstår vad som sägs i kontakten med myndigheter kan det tolkas som att de inte ges möjlighet till full delaktighet. Enligt Harts (1992) uppdelning av riktig delaktighet och skenbar delaktighet är detta en symbolisk delaktighet eftersom barnen inte har tillräcklig kunskap för att kunna ta till sig informationen som

kommer fram under mötet, vilket beskrivs som steg 3 på delaktighetsstegen (ibid.). En stor del av barnombudens arbete handlar om att förklara lagar och rättigheter och förtydliga vad som sägs i kontakten med myndigheter. Detta kan ses som en del i det fjärde steget i Harts stege, det vill säga att ge informationen en mening - att göra den begriplig. Vilket är en förutsättning för riktig delaktighet (ibid.). Med hjälp av stegen kan vi se det som att barnombuden hjälper barn att gå från symbolisk delaktighet, som är en del av en skenbar delaktighet (non-participation) - steg 3, där barn inte förstår allt myndigheterna säger och kan därför inte ses som fullt och rättvist informerade. För att sedan ta sig upp till steg 4 (informerad) sedan vidare till steg 5 (informerad och få säga vad de tycker) och förhoppningsvis till steg 6 där de dessutom får delta i beslutsfattandet.

I resultatet framgår att barnombuden antingen direkt eller indirekt arbetar på uppdrag av barn. De utgår från barnens perspektiv och vad barnen anser att de behöver hjälp och stöd med. Barnet får ta beslut om vad barnombuden ska göra för att hjälpa dem. I och med att det är barn som får definiera barnombudets uppdrag, barn görs delaktiga av barnombuden och kan därför vara delaktiga i beslutsprocessen. På så sätt tolkar vi det som att barns delaktighet i kontakten med barnombuden når det åttonde och det högsta steget på delaktighetsstegen - barnet tar initiativet och bjuder in de vuxna att delta i beslutet.

I resultatdelen presenterar vi hur barnombuden berättar om sin roll som bro, länk, tolk och medlare mellan barn och myndigheter. Genom relationen till de barn som de företräder och kunskapen om hur myndigheter, lagar och regler fungerar kan de skapa en bro som kan tolka och översätta myndighetsspråket samt hjälpa barnet att få sin röst hörd. För att denna bro ska fungera tolkar vi det som att den tillitsfulla relationen som vi presenterade ovan är nödvändig.

I de fall barnombuden främst har kontakt med barnets föräldrar, som till exempel när det handlar om yngre barn, behöver barnombuden förlita sig på föräldrarnas berättelser samt sin egen kunskap och erfarenhet i att tillgodose barns rättigheter via en förälder. Hur delaktiga dessa barn blir kan diskuteras eftersom delaktigheten huvudsakligen går genom föräldrarna, och att det lätt blir deras perspektiv som tar plats på bekostnad av barnens. Många gånger kanske dessa perspektiv överensstämmer. Tidigare forskning (se t.ex. Heimer et. al, 2017) visar dock att föräldrars berättelser inte alltid är samma som barnens och att de kan se väldigt olika på vilka insatser som behövs. Barnombudens uppgift blir då att försöka urskilja vad som är barnets behov och om föräldrarna har barnets behov i framför ögonen. Detta kan bli en ganska svår situation för barnombuden och en komplicerad bedömning. När det väl fungerar så bedömer vi att barns delaktighet ändå kan stärkas på detta sätt. Även om det blir en sorts indirekt delaktighet. Och framförallt kan det stöd som barnombuden ger föräldrarna hjälpa barnen att få sina rättigheter, såsom tillgång till välfärdssystemen, tillgodosedda. Det är inte alla gånger delaktighet är den främsta rättigheten som barnet behöver just för tillfället.

8. Slutsatser och diskussion

Företrädarskap i den mening som barnombuden bedriver förutsätter att det byggs upp en förtroendefull relation mellan barnombud och barnet eller ungdomen. Barn och ungdomar anförtror sig först när de känner tillit och att personen de pratar med tror på dem och vill dem väl. Utan att ta reda på barnens perspektiv och få barnets ocensurerade berättelse blir företrädarskapet inte möjligt eller i alla fall väldigt begränsat. Empowerment, som kan beskrivas som en del av en jagstärkandeprocess, bygger också på lyssnande och tillit (Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017). Företrädarskapet och den relation som den förutsätter bidrar till att inför bland annat myndigheterna bli bekräftad i sin historia - barn får känna att det de säger är viktigt och värt att lyssna på. Att bli stärkt på detta sätt är en viktig del i just en empowermentprocess (Løken, 2007). På så sätt kan företrädarskap och empowerment sägas både förutsätta och stärka varandra. Vår slutsats är att barnombuden lyckas bygga upp en tillitsfull relation, som i kombination med företrädarskap och empowerment, utgör väsentliga framgångsfaktorer i deras arbete. Utifrån intervjuerna och den forskning vi tagit del av ser vi att relativt små insatser, som att lyssna och tro på barnen, kan få betydelse och göra stor skillnad för det enskilda barnet.

Vissa forskare (Rojek, 1986; Humphries, 1996) som Payne (2015) återger menar dock att empowerment bara innebär en skenbar maktförändring som till och med kan bli destruktiv eller till nackdel för den som blir bemyndigad (empowered). De menar att personer, trots försök till empowerment, i alla fall är i en strukturellt maktlös situation och blir bara frustrerade av att bli medvetna om denna maktlöshet. Vi menar att detta resonemang förbiser det faktum att barn och ungdomar som är aktuella hos barnombud, befinner sig i ett slags individuellt "maktvakuum" som innebär att de inte har getts möjlighet att tillvarata sina rättigheter och att de genom empowerment och företrädarskap kan ta den makt de har laglig rätt till. Detta blir väldigt tydligt i våra intervjuer.

Barn och ungdomar som barnombuden träffar är ofta dubbelt utsatta. Dels saknar de kunskap om de välfärdssystem med alla dess regler som barnen är beroende av, och saknar förmåga att navigera i dessa. Det förstärks av att många ungdomar och barn inte förstår det "fackspråk" som tjänstemännen talar. Det är en delvis främmande kultur. Dels saknar många av dessa barn och ungdomar närstående och nätverk som kan stödja (eller i alla fall vuxna i nätverket som har förmåga att stötta och företräda dem). Erfarenheten att ej bli lyssnad på kan sänka självförtroendet (Thomas et al, 2017). Därför blir barnombud eller företrädare viktiga för dessa barn.

Det som också framgår av intervjuerna och bekräftas av vetenskapliga artiklar och utvärderingsrapporter (se t.ex. Socialdepartementet, 2017) är att barnen och ungdomarna sällan saknar ord eller tankar för att beskriva sin situation. De har också tydliga idéer om vad som skulle kunna vara bra för dem. Barnen är också ofta, som en av de intervjuade säger "... experter på sig själva". Vi tolkar intervjuerna som att det mer handlar om att de unga har dåliga erfarenheter av att inte bli lyssnade på och att barn upplever att myndigheterna inte har just deras bästa framför ögonen. Barn och ungdomar

saknar dessutom ofta självförtroende i sådana situationer och riskerar då att tystna. Barn och unga är beroende av att vuxna i deras närhet bjuder in dem till att vara delaktiga i sina egna livshändelser, eftersom barn själva har ofta lösningar på problemen. Den slutsats som ligger nära till hands är att *formen*, det vill säga välfärdsbyråkratin som är en förutsättning för att man ska få det stöd man behöver, blir hindrande för att *innehållet* det vill säga barnets idéer och expertkunskap om sig själv, ska komma fram. Här har barnombuden en viktig uppgift att bryta igenom dessa hinder. Barnombuden blir en bro över den hindrande formen i myndigheternas stela byråkrati.

När det gäller små barn är företrädarskapet mer komplicerat. Barnombuden på främst BiOU och Unga station Järva men även Barnrättsbyrån visar på ett sätt lösa denna problematik. Företrädarskap genom föräldrarna men med ett medvetet och tydligt barnperspektiv. Barnombuden upplever att det fungerar att arbeta på detta sätt. Det skulle kunna ses som att det inte blir barnen som är delaktiga utan endast föräldern. Att det på delaktighetsstegen skulle vara på en skenbar nivå, det vill säga steg 1–3. Barnombuden konstaterar dock att det hela tiden kräver en observans för vad som är barnets perspektiv och vad som är för barnets bästa, vilket ibland är en svår avvägning, så att det inte bara blir föräldrarnas perspektiv. Genom denna observans och avvägning, kan det ändå stärka barnets rättigheter även om det blir mer av en indirekt delaktighet för barnet.

Barnombuden beskriver även en del juridiska hinder i arbetet med barn och ungdomarna som de möter. Att en ungdom före 15 års ålder inte är part i sitt ärende betyder bland annat att denne inte själv kan ansöka om insatser och de krav som finns på föräldrarnas samtycke försvårar många gånger för ungdomarna och i förlängningen även barnombudens möjlighet att hjälpa. Särskilt som föräldrarna i många fall är del av problematiken och ibland inte vill samarbeta. De har inte alltid samma uppfattning som barnet om problemet och om lösningen. Forskning (se t ex Heimer et al., 2017) visar att det ofta är föräldrarnas perspektiv och definition av problemet som då får dominera. Det finns anledning att tro att detta problem kommer att bli ännu mer aktuellt efter lagen trätt i kraft, därför att barnets rättigheter och därmed delaktighet då blir starkare, vilket vi tror kan komma i konflikt med 15-årsgränsen.

Barns möjlighet till att få sina rättigheter tillgodosedda menar vi ökar med hjälp av barnombud. Utifrån Harts (1992) delaktighetsstege uppfattade vi det som att barn och ungdomars delaktighet i kontakten med barnombuden befinner sig på den övre delen, som innebär delaktighet, redan från början. Detta eftersom det av intervjuerna framgår att barn i direkt kontakt med barnombuden görs delaktiga genom att bli konsulterade, informerade och bjuds in i beslutsfattande, som i nästa steg kan innebära att barnen själva tar initiativ till beslut. Av barnombudens berättelser framgår att detta ofta inte sker när barnen ensamma kommer i kontakt med myndigheter. Men *med* barnombudens hjälp ges barnen möjlighet att gå från ett skenbart deltagande till ett riktigt deltagande i beslut som rör dem.

I barnombudens berättelser framkommer några faktorer som vi ser som avgörande för att de ska kunna stärka barns delaktighet och hjälpa barn att få sina rättigheter tillgodosedda. Det mest grundläggande i barnombudens arbete är att de utgår från barns bästa samt behov och att dessa så långt

som möjligt bör formuleras av barnen. Flera av barnombuden poängterar att det är på barnens uppdrag de arbetar. Andra faktorer vi kunnat urskilja är: att skapa en tillitsfull relation, att *tro* på barnet/ungdomen, att fungera som bro genom att *medla* i kontakt med myndigheter och att *tolka* myndighetsinformation samt att *vägleda* i den byråkratiska djungeln. Dessa faktorer är grundläggande för att kunna stödja och stärka barnet/ungdomen och att hjälpa dem att få sina rättigheter tillgodosedda.

8.1 Framtid och barnkonventionen

Att barnkonventionen blir lag kan ses som ett uttryck för att det sker en viss förskjutning av tyngdpunkten från föräldrarätt till barnets rättigheter. Det är en utveckling de intervjuade är positiva till och som de vill ska påskyndas. De menar att det räcker inte bara med att konventionen blir lag. En lag som dessutom saknar sanktioner. Barnombuden är också medvetna om att lagens införande är en möjlighet och öppning för barnombudens arbete, som måste tas tillvara. Särskilt med tanke på värdet av all den praktiska erfarenhet barnombuden har av konkret rättighetsarbete. Barnombuden och det arbete för barns rättigheter de gör kanske kan bidra till att skifta perspektiv och påminna om barns delaktighet.

Utifrån intervjuerna drar vi slutsatsen att det behövs utbildning för alla som arbetar med barn och unga kring barnkonventionen och vad den nya lagen innebär. Barnombuden hoppas också att det ska tas fram nya praxis om och goda exempel på hur barnperspektivet och barns perspektiv kan fås med i allt arbete med barn för att balansera det svenska fokuset på föräldrarätt till förmån för barnrätt. Den rättsliga praxisen däremot kommer sannolikt bli svårare att få fram eftersom lagar utan sanktioner ofta har svårare att ge upphov till rättspraxis.

Det är intressant att konstatera att utredningen SOU 2016:19 pekar på behovet av att utreda etablering och finansiering av oberoende lokala barnrättighetsbyråer där barn kan få sina rättigheter tillgodosedda. De organisationer vars barnombud vi intervjuat motsvarar i stort sett denna beskrivning. Vår studie kan ses som en bekräftelse på det stora behovet av en sådan satsning.

Det blir sannolikt lättare att vara barnombud när lagen trätt i kraft genom att barns rättigheter kommer att prioriteras, ges uppmärksamhet och diskuteras på ett annat sätt än tidigare. Men för att garantera alla barn rätt till en företrädare räcker förmodligen inte att barnkonventionen inkorporeras i svensk lag. För att uppnå lagens syfte med avseende på artikel 12 och i viss mån artikel tre, skulle troligen en lag om företrädare motsvarande den som finns i England kunna bidra på ett effektivt sätt.

En fråga som aktualiseras i och med ett stärkt företrädarskap och därmed behov av fler barnombud, men som inte varit fokus för denna studie, är rollfördelningen mellan de olika aktörerna, idéburna organisationer och olika delar av den offentliga sektorn. Vem ska göra vad? Finns det risk att det offentliga lastar över arbetsuppgifter på det civila samhället? Även detta kommer troligen behöva

regleras. Detta kan bli extra angeläget med tanke på att de nuvarande resurserna inte förefaller stå i proposition till det stora behov som barnombuden vittnar om.

Baserat på intervjuerna kan konstateras att det finns ett stort behov av barnombud för barn och unga, inte bara i egenskap av företrädare utan också för att deras insatser bidrar till att barn och unga kan gå från passiv hopplöshet till optimism och tilltro till framtiden och möjlighet att få den hjälp och stöd de behöver - och på så sätt kunna agera som rättighetsbärare.

8.2 Implikationer för socialt arbete

Studien bidrar med en betydelsebärande kvalitativ empiri inom ett i Sverige för tillfället relativt outforskat område. I början av uppsatsen pekade vi på brister i det sociala arbetet med barn och unga och svårigheter för dem att få sina rättigheter tillgodosedda. De positiva gensvar barnombud får från barn och ungdomar menar vi indikerar att det finns framgångsfaktorer i det som de gör. Det har i studien framkommit erfarenheter och kunskaper förmedlade av barnombuden som vi menar skulle kunna vara av stort värde för dem som nu och i framtiden ska arbeta med barn såväl barnombud som övriga relevanta yrkesgrupper.

Det vi främst vill peka på är den vittnesbörd om hur barnombuden med ganska blygsamma insatser som att lyssna, tro på, visa tillit och välvilja och bekräfta kan göra avsevärd positiv skillnad. Till detta bidrar även det konsekventa barnperspektivet där barnen ges medbestämmande och deras berättelser får komma fram och dessutom spela stor roll. Att barnen behandlas som experter på sig själva och därmed ges de möjlighet att bli huvudpersoner i sitt eget liv, menar vi är viktiga frågor att ta till sig för socialarbetare och andra som arbetar med barn och unga. Även den lärprocess och det insiktsskapande, som barnombuden bidrar med för barnen i sitt arbete, är värda att framhålla. Det här kan egentligen förefalla ganska självklart och fundamentalt mänskligt; att bli sedd och bekräftad, att återfå hopp om framtiden och känna att man har ett värde och inte ständigt vara i underläge. Vi menar också att detta inte bara är giltigt för arbete med barn och unga utan att det också sannolikt är applicerbart på de flesta människor i utsatta situationer.

Efterfrågan på kunskap om hur man kan jobba med barns rättigheter kommer troligtvis att öka avsevärt inför och framför allt när barnkonventionen blir lag. Denna studie beskriver och analyserar ett antal goda exempel på hur det går att med små medel lyfta och stärka barns rättigheter. Det visar att de ännu ganska få barnombuden har en värdefull kunskap som det är angeläget att ta tillvara. Detta framgår också tydligt i avsnitt 8.1 om barnkonventionen och framtiden.

Vi menar att studien bör kunna bidra till en konstruktiv diskussion inom professionen när det gäller socialt arbete med barn och ungdomar med fokus på att bättre tillgodose deras rättigheter och framför allt stärka deras delaktighet i beslut som rör dem.

Studien lyfter även frågan kring företrädarskap i den form som barnombuden representerar samt visar vilken roll företrädarskap kan ha i socialt arbete med barn och unga och vilka möjligheter den rymmer. Vi hoppas att denna studie även i detta avseende kan bidra till en fortsatt diskussion kring företrädarskap både på professionell och politisk nivå.

8.3 Förslag till vidare forskning

Under tiden vi har arbetat med denna undersökning har vi kunnat konstatera att det finns behov av kunskap och forskning inom flera delar av området som rör barnombud och deras arbetsroll. Vilken roll ska barnombud ha i det svenska välfärdssamhället? Ska alla barn ha rätt till ett barnombud? Barnombudens roll är bred och kräver även en bred kunskap om bland annat välfärdens organisering, juridik, bemötande, barn och ungas utveckling med mera. Ett förslag på vidare forskning skulle kunna vara hur en rollbeskrivning för barnombud samt vilken kunskap arbetet kräver.

Vi tycker även att det vore värdefullt och intressant med vidare forskning om vad andra yrkesgrupper kan lära sig av barnombudens arbete och förhållningssätt till barn och unga.

Det är även angeläget att undersöka barns, föräldrars, socialsekreterares och andra myndighetspersoners erfarenheter av och syn på barnombudens arbete. För att få en vidgad bild av barnombudens arbete och dess betydelse för barns rättigheter i samhället.

En annan viktig fråga att undersöka hur en eventuell utökning och utvidgning av barnombudens arbete skulle kunna formeras, organiseras och finansieras. Detta tas ju vad gäller finansiering redan upp i SOU 2016:19 när det skrivs om behovet av lokala barnrättighetsbyråer. En delfråga inom detta rör gränsdragning mellan det offentliga, det idéburna och eventuellt den privata sektorn av denna verksamhet på temat vem ska göra vad och hur ska ansvaret fördelas.

Referenslista

Askheim, P, O. (2007). Empowerment – olika infallsvinklar. I Askheim, P, O., & Starrin, B.(red.). *Empowerment i teori och praktik*. (s.18–32). Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Askheim, P, O., Starrin, B. (2007). Empowerment – ett modeord? I Askheim, P, O., & Starrin, B.(red.). *Empowerment i teori och praktik.* (s.9-17). Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Barnes, V. (2012). Social Work and Advocacy with Young People: Rights and Care in Practice. *British Journal of Social Work, 42*: 1275–1292.

Barnrättsbyrån (2019). *Vår ideologi*. Hämtad 12 maj, 2019, från Barnrättsbyrån, http://barnrattsbyran.se/var-ideologi/

Barnombudsmannen (2019a). *FN:s konvention om barnets rättigheter*. (Ny upplaga med anledning av reviderad svensk översättning 2018). Stockholm: Barnombudsmannen.

Barnombudsmannen (2019b). *Barnombudsmannen: Om oss.* Hämtad 12 maj 2019, från Barnombudsmannen, https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/om-oss/

Blennberger, E. (2005). *Etik i socialpolitik och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Blennberger, E. (2017). *Etik i socialt arbete: etisk kod för socialarbetare*. ([Ny, rev. utg.]). Stockholm: Akademikerförbundet SSR.

BOiU (2019). *Stöd och råd.* Hämtad 12 maj, 2019, från Barnombudet i Uppsala län, https://boiu.se/om-oss/verksamheter/barnskydd/stod-och-rad/

BOiU (2018). *Framåt - en bok som tittar bakåt: 30 år med barnrätt i Uppsala.* Uppsala: Ehof

Boylan, J. och Braye, S. (2006) Paid, Professionalised and Proceduralised: Can Legal and Policy Frameworks for Child Advocacy Give Voice to Children and Young People? *Journal of Social Welfare and Family Law*, 28 (3-4). s. 233-249.

Brunnberg, E. och Visser-Schuurman, M. (2015a). Speak up! Voices of European children in vulnerable situations. An explorative study of children's rights in Greece, Bulgaria, Hungary,

Poland, Sweden, the UK, Ireland and the Netherlands. *The International Journal of Children's right, 23,* 569-601.

Brunnberg, E. och Visser-Schuurman, M. (2015b). The methodology of focus groups on children's rights composed of children in vulnerable situations. A comparative study conducted with children in Bulgaria, Greece, Hungary, Ireland, the Netherlands, Poland, Sweden and the UK. *Golden Research Thoughts, 4*(7), 1-8.

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber.

Börjeson, B. & Börjeson, M. (2015). *Förstå socialt arbete.* (3., uppdaterade uppl.) Malmö: Liber.

Dalrymple, J. (2005). Constructions of Child and Youth Advocacy: Emerging Issues in Advocacy Practice. *Children and Society, 19,* 3-15.

Department of Health (2002). *National Standards for the Provision of Children's Advocacy Services.* London: Department of Health

Eriksson, M. och Näsman, E. (2007). Delaktighet i familjerättsprocesser för barn som upplevt pappas våld mot mamma. *Socionomens forskningssupplement, 22,* 78-89. Från https://socionomen.nu/tidningar/socionomen/pdf/forskningssupplementet%2022.pdf

FN:s kommitté för barnets rättigheter (Barnrättskommitén) (2015). *Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport.* CRC/C/SWE/CO/

Hart, R.A. (1992). *Children's participation: from tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF.

Heimer, M. Näsman, M & Palme, 2017. *Rättighetsbärare eller problembärare?: barns rätt att komma till tals och socialtjänstens insatser*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset.

Hyvönen, U. & Alexanderson, K. (2014). *Barnen vill - vågar vi: barns och ungdomars brukarmedverkan i den social barnavården*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset.

Johansson, H., Kassman, A. & Scaramuzzino, R. (2011). *Staten och det civila samhällets organisationer i ett föränderligt välfärdssamhälle: perspektiv på en överenskommelse : andra tematiska studien, juni 2011*. Stockholm: Överenskommelsen.

Johansson, H. och Meeuwisse, A. (2017). Socialt arbete i civilsamhället: mikro-, meso- och maktteorier. I Linde, S. & Scaramuzzino, R. (red.), *Socialt arbete i civilsamhället: aktörer, former och funktioner* (s. 47-69). Lund: Studentlitteratur.

Järkestig-Berggren, U. (2006) *Personligt ombud. Social praktik i medicinsk diskurs*. Mölndal: Intellecta DocusSys. http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:207110/FULLTEXT01.pdf

Korporativism. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 5 juni, 2018, från http://www.ne.se.esh.idm.oclc.org/uppslagsverk/encyklopedi/lång/korporativism.

Leviner, P. & Eneroth, E. (2014). Socialtjänstens ansvar för barn och unga. I E. Eneroth (Red.), *Juridik för socialt arbete* (2. uppl.) (s. 111–155). Malmö: Gleerup.

Linde, S. & Scaramuzzino, R. (2017). Det civila samhällets historia: begreppet, fenomenet och debatten. I Linde, S. & Scaramuzzino, R. (red.), *Socialt arbete i civilsamhället: aktörer, former och funktioner* (s. 25-42). Lund: Studentlitteratur.

Ljung, J. (2018). Socialt företagande - från enskilt hjälparbete i Polen till biståndsverksamhet i östra Europa. I S. Sjöberg & P. Turunen (Red.), *Samhällsarbete: Aktörer, arenor och perspektiv* (s. 321–339). Lund: Studentlitteratur.

Løken, K. H. (2007). Svaga röster ska också höras – brukarmedverkan inom den psykiska hälso- och sjukvården. I Askheim, Peter Ole & Starrin, Bengt (red.), *Empowerment – I teori och praktik*, (s.153-167). Malmö: Gleerups AB

Maskrosbarn (2012). *Frågar man inget får man inget veta. En unik kvalitativ och kvantitativ intervjustudie med 50 ungdomar*.

Maskrosbarn (2019). *Barnombud.* Hämtad 12 maj, 2019, från Maskrosbarn, https://www.maskrosbarn.org/vara-aktiviteter/new-activity-1/

Patel, R. & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. (4., [uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Payne, M. (2015). *Modern teoribildning i socialt arbete*. (3., svenska utg.) Stockholm: Natur & kultur.

Pithouse, A., & Parry, O. (2005). Children's Advocacy in Wales: Organisational Challenges for Those Who Commission and Deliver Advocacy for Looked after Children. *Adoption & Fostering*, *29*(4), 45–56. https://doi.org/10.1177/030857590502900407

Röbäck de Souza, K. (2018). *En utvärdering av Barnrättsbyrån i Stockholms arbete med barn och unga.* Stockholm: Barnrättsbyrån. Från http://barnrattsbyran.se/wp-content/uploads/2019/05/Barnens-ro%CC%88ster-Stockholm-2018.pdf

Scaramuzzino, R och Meeuwisse, A. (2017). En svensk modell för civilsamhället? Organisationer inom det sociala området. I Linde, S. & Scaramuzzino, R. (red.), *Socialt arbete i civilsamhället: aktörer, former och funktioner* (s. 77-97). Lund: Studentlitteratur.

Scaramuzzino, R och Jönsson, A.. (2017). Samverkan, dialog och styrning - integration av nyanlända i förening. I Linde, S. & Scaramuzzino, R. (red.), *Socialt arbete i civilsamhället: aktörer, former och funktioner* (s. 149-170). Lund: Studentlitteratur.

Schiratzki, J. (2017). *Barnrättens grunder.* (Sjätte upplagan [reviderad och uppdaterad]). Lund: Studentlitteratur.

Segerström, E. (2019). *Barnets rättigheter helhetssyn i praktisk och systematisk tillämpning*. Lund: Studentlitteratur.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Hämtad 6 juni, 2019, från Riksdagen, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453

SFS *2003:460*. *Lag om etikprövning som avser människor.* Hämtad 6 juni, 2019, från Riksdagen, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2003460-om-etikprovning-av-forskning-som_sfs-2003-460

SFS 1949:38. *Föräldrabalk*. Hämtad 6 juni, 2019, från Riksdagen, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/foraldrabalk-1949381_sfs-1949-381

SFS 1993:335. *Lag om Barnombudsman*. Hämtad 6 juni, 2019, från Riksdagen, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1993335-om-barnombudsman_sfs-1993-335

Singer, A. (2012). *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*. (6., [omarb.] uppl.) Stockholm: Norstedts juridik.

Sjöberg, S. och Turunen, P. (2018). Samhällsarbetets begrepp, inriktningar och perspektiv. I S. Sjöberg & P. Turunen (Red.), *Samhällsarbete: Aktörer, arenor och perspe*ktiv (s. 19–40). Lund: Studentlitteratur.

Socialdepartementet (2017). *Barnets och ungdomens reform - Förslag för en hållbar framtid.* Slutrapport från den nationella samordnaren för den sociala barn-och ungdomsvården.

Socialstyrelsen (2015). *Utreda barn och unga: handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2016:19. *Barnkonventionen blir svensk lag*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer. Från https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2016/03/sou-201619/

Stadsmissionen (2019). *Unga Station Järva: Samtalsstöd utifrån dina behov*. Hämtad 12 maj, 2019, från Stadsmissionen, https://www.stadsmissionen.se/vad-vi-gor/barn-och-unga/unga-station-jarva

Svensson, K., Johnsson, E. & Laanemets, L. (2008). *Handlingsutrymme: utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & kultur.

Thomas, N., Crowley, A., Moxon, D., Ridley, J., Street, C., & Joshi, P. (2017). Independent Advocacy for Children and Young People: Developing an Outcomes Framework. *Children & Society, 31*(5), 365–377. https://doi-org.esh.idm.oclc.org/10.1111/chso.12207

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed [Elektronisk resurs]*. (Reviderad utgåva). Stockholm: Vetenskapsrådet.

Åkerström Kördel, J. & Brunnberg, E. (2017). *Delaktighet - som rättighet, fenomen och vardagspraktik i hälso- och välfärdsarbete*. Lund: Studentlitteratur.

2017/18:SoU25. *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter: Socialutskottets betänkande.* Från: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453

Bilagor

Etiskt Informationsbrev

Tack för att du ställer upp på en intervju! Vår uppsats kommer att handla om *hur barnombud arbetar inom olika civila organisationer*. Vi vill undersöka barnombuds erfarenheter av sin roll.

Medverkan är frivillig och du får när som helst, under studiens gång, avbryta din medverkan. Är det någon specifik fråga du inte vill svara på är detta helt okej. Intervjun kommer att hållas med båda studenterna som utför studien. Innan intervjun kommer vi att fråga om vi kan spela in intervjun, detta för att lättare bearbeta materialet efter intervjun. Det är upp till dig som intervjupersonen att bestämma om inspelning är okej eller inte. Vi uppskattar att intervjun kommer att pågå i cirka en timme.

För att ta hänsyn till din integritet kommer allt som sägs under intervjun att behandlas konfidentiellt och namn kommer inte skrivas ut, men din yrkesroll kommer att framgå i studien. Vi kommer under intervjun fråga om det är okej att i materialet skriva ut vilken organisation du arbetar inom, vilket är något som du avgör om det är okej.

Allt insamlat material från intervjuerna kommer att förvaras otillgängligt för obehöriga och kommer endast användas för studiens ändamål. Efter att studien är slutförd kommer vi att radera allt material som inte är inskrivet i uppsatsen.

Om du har någon fundering om intervjuerna eller annat som rör studien, hör gärna av dig till någon av oss. Socionomstudenter vid Ersta Sköndal Bräcke Högskola, VT-2019.

Molly Berg – mollykyl@gmail.com

Åsa Johannesson – asa.johannesson@hotmail.com

Härmed intygar jag till att jag tagit del av den etiska informationen:

Namnteckning:_____
_

Namnförtydligande:_____
_

Intervjuguide

Yrkesroll och funktion

Bakgrund, utbildning som barnombud?

Hur många barnombud?

Hur många ärenden har varje barnombud samtidigt?

Grundläggande om barnombud

Kan du berätta lite om din roll som barnombud? - huvuddragen

Hur ser en typisk dag ut för dig?

Under vilka grundläggande förutsättningar/ramvillkor, vad påverkar/styr ert arbete?

- Förebilder? Inspirerats av?

Hur prioriterar ni mellan ärendena?

Hur länge följer ni barnen? Vidare kontakt? Följer ni upp kontakten?

Möjligheter och barriärer

Vad tycker du är mest utmanande i ditt arbete som barnombud?

- Vad ser/möter ni för problem/hinder? Hur gör ni för att övervinna hinder?
- Exempel på när det inte gick som du tänkt dig?

Hur upplever du samarbetet med myndigheter?

- inställning gentemot barnombud?

Vad är det som gör att verksamheten fungerar bra?

Värdet av barnombud

Vilken skillnad upplever du att ni gör för den enskilde?

· Relation mellan barnombud och barn

- Långsiktigt/kortsiktigt?
- Empowerment? Redskap för framtiden?

Vad tror du att barnen tycker är det viktigaste i det ni gör för dem?

Ser du några risker med att använda Barnombud?

- Passiviserar? Gör saker åt dem?

Hur upplever du ungdomarnas utveckling i kontakt med myndigheter efter att de fått stöd av barnombud?

- Förebyggande?
- Sociala nätverk?

Kan du ge något exempel när du känt att din roll som barnombud var extra betydelsefull och gjorde skillnad/inte gjorde skillnad?

- Vad var det som var betydelsefullt?

Barnkonventionen

Hur tänker ni kring barnkonventionen, och att den nu ska bli lag?

Hur tror du att ert arbete som barnombud kommer påverkas av att den blir lag?

- tror ni att det kommer stärka barnets rättigheter?
- Problematiskt? Risker?

Hur tänker ni, Ska det vara en rättighet att få barnombud om barnen vill?

- Och i så fall hur ska det organiseras?
- Vad tänker ni att ni vill ha för del i det?

Förändring och framtid

Vad tror du om framtiden för barnombud?

- vad är du mest orolig för ska hända?

Hur har ert arbete som barnombud sett ut över tid?

- Hur och varför?

Önskemål inför framtiden? Idealbild?

Hur tänker du kring klyftan mellan barn och myndigheter, kan det finnas andra sätt än barnombud att arbeta med det?

Vilka är de viktigaste erfarenheter och lärdomar du vill ta med dig in i det framtida arbetet som barnombud?